ЛННБ України ім.В.Стефаника
01159397 (Z)

2012

139

В ТЕМРЯВІ.

ОРІҐІНАЛЬНА ДРАМА В 5 ДІЯХ І 6 ВІДМІНАХ

МИХАЙЛА СТАРИЦЬКОГО.

Видане Василя Лукича.

Коштом товариства „Руська Бесїда у Львові“.

Ціна 20 кр.

ЛЬВІВ 1893.
З ДРУКАРНІ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМ. ШЕВЧЕНКА
під зарядом К. Беднарського.

ЛІТЕРАТУРНІ ЗБІРНИКИ

укладу

ВАСИЛЯ ЛУКИЧА:

ВАТРА літературный зборникъ. Выдавъ *Василь Лукичь*. — Стрый 1887 р. Стор. 215 въ 8-цѣ. Друковано въ 800 прим. Цѣна 1 злр. 50 кр. **Знижена тôлько 1 зр.**

Змѣстъ „Ватры“ такий:

I. ПОЕЗІЇ. **Шевченко Тарасъ**: До сестры. **Перебендя**: Скорбнй пѣснѣ. **Руданській Стефанъ**: Мазепа, гетьманъ украинс**Руданській Стефанъ**: Павло Полуботокъ. **Сивенькій В.**: Ельдора**В. О.**: Туга московського жандарма. **Кулѣшъ Панталеймонъ**: Колодиязя. Чумаки-нôчлѣжане. Степъ Гадаше-вѣщуваше **М—вей**: Ду**Гетьманець**: Тяжко дивитись. Край могилы. **Корженко**: Сонъ. **К**ченко Ул.: Стены. **Млака Данило**: Буковинська ідильля. **Федько**Юрій (Осипъ): Нова Сѣчь. Сторожа на Руси. Убогій лѣпшь

II. БЕЛЄТРИСТИКА. **Мордовець Данило**: А все Пре(Оповѣданє). **Чайченко В.**: У церквѣ (Етюдъ). **Конiськiй Оле**деръ: Сѣчовикъ **Мирный Опанасъ**: Ловы (Оповѣданє). **Неч**вицькій Иванъ: Два браты (Казка). **Франко Иванъ**: Мисія. **Лучакôвськiй Володимиръ**: „По матурѣ“ (Гумореска).

III. ЧАСТЬ НАУКОВА. **Конiськiй Олександеръ**: Біогр замѣтки **Мордовець Данило**: Автобіографія. **Драгоманôвъ М**ло: Изъ исторіѣ вѣрши на Украинѣ. **Барвѣнськiй Олександеръ**: Поглядъ на житє и творы Тараса Шевченка. **Барвѣнськiй Оле**деръ: Оглядъ житя и творôвъ Юрія Федьковича. **Д-ръ Огонове Омелянъ**: „Юрій Горовенко“ (Літературна оповѣстка). **Франко Ив**„Д. Л. Мордовець. Оповиданія. (Опѣнка) **Жукъ Семенъ**: Зруйн Батурина (Исторична розвѣ[illegible] пôсля М. Костомарова). **Лепкій Дав**Домашній звѣрята въ деякихъ людовыхъ вѣрованяхъ. **К—ій О.**: Осередковый Архівъ въ Кіевѣ. **Лукичь Василь**: II. Архівъ „Мал сійской Коллегіѣ. III. Сулимôвський родинный Архівъ. IV. Галаганôв родинный Архівъ. **Сумець Н. Т**: Украинсько-руськй прôзвища (статѣ написаной въ московськôй мовѣ зладивъ Василь Лукичь). **Лу**Василь: Угорськи Русь. Вѣстки и замѣтки: До житєписи Шев Могила Олексы Стороженка. Украинська военна муза. Зъѣздъ науко Стереотипы до выданя Кобзаря. „Руска исторична бібліотека“. Зап ськй памятки. Гетьманськй клейноты. Шабля Мазепы. Украинсько р чины и уряды та ихъ плата.

КВѢТКА літературный зборникъ. Выдавъ *Ва Лукичь*. Львôвъ 1890 р. Стор. 128 въ 8-цѣ. Цѣна 30 кр.

B.2696

В ТЕМРЯВІ.

ОРИГІНАЛЬНА ДРАМА В ПЯТИ ДІЯХ І ШЕСТИ ОДМІНАХ

М. СТАРИЦЬКОГО.

Виданє Василя Лукича.

Накладом Товариства „Руська Бесїда“.

У ЛЬВОВІ, 1893.

З ДРУКАРНІ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМ. ШЕВЧЕНКА
під зарядом К. Беднарського.

Збірка М. С. ВОЗНЯКА

ЛЬВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ И 36485

п 31267

Михайло Старицький.

ВИСОКОПОВАЖНОМУ АРТИСТОВИ

МИКОЛІ КАРПОВИЧУ САДОВСЬКОМУ

присьвячує

Автор.

ДІЄВІ ЛЮДИ:

Тетяна Онуфріївна Коломийчиха — багата вдова, жінка уже літня; ходить в намітці.

Домаха — дочка єї, літ 20-ти; гарно прибрана.

Степан Петраш — чоловік Домашин, молодий, хворий. Іритуєть ся і запалюєть ся в розмові хутко, важко дишачи і тоді кашля.

Марина — дівчина літ 18-ти, з другого села. Ходить вся в чорному, мов по́слушниця; говорить тихо з повагою; часто зітха.

Тягнивус, Ляріон Потапович — старшина; товстий, задушливий. Чуб низько на лоб; оливою мастить. Все морга очима й зітха, а під чаркою гика й сопе.

Лобчинський, Лукян Гаврилович — писар; молодий, важний; закида в розмові по московськи; носить борідку; ходить в ботфортах і піджаці; говорить трохи в ніс.

Мошка Шпіґель — шинкар; середніх літ, низько острижений з височками; борода довга. Дуже жвавий в рухах і при розмові аж захлипа́єть ся, сьпіва. З западнього краю.

Рівка — єго жінка; товста, курноса, в атласному паниці; чухаєть ся часто.

Петро Мороз — сивий, згорблений дід.

Свиридиха — ще не стара баба; ряба.

Циганка-знахорка — стара, чорна в рямі; голова обвернена ганчірка́ми, як копиця.

Леонтій — молодий парубок, простакуватий; наймит.

Наталка — літ 16-ти, попиха́ч. Обоє у Коломийчихи.

Подорожня
Подорожній } люди з Маринииного села; прича́ни.

Молодиця — вистроєна у такі кольори, аж кричать.

Харко } суддї при волости; первий мовчки сидить і зрізу
Карпо } регоче; другий — жвавий.
Явтух }
Свирид } селяни.
Урядник — при формі.

Селяни, парубки, дївчата, прочани, десяцькі.

[Дїєть ся за наших часів].

ДІЯ ПЕРША.

На первім плянї: з-права кущ, за ним колоди; з-лїва — кавалок греблї з мостиком, під яким видко воду [по греблї і мостику ходять]. На другім плянї з-права коршма з ґанком; за нею видко і уїну повітки. На третїм плянї, або 4-ім, з-лїва частина фасаду домика з написом: „Волостное правленіе“; за ним і перед ним проходи. Задня завіса — вид села; близь шинку колодязь з журавлем і коритом. На греблї високе дерево. Лаштунки і арки лїсні. Лїто. День.

Вихід І.

Карпо, Степан, Дїд, Мошка, Явтух, Свиридиха, Наталка, молодиця і другі.

[На колодах сидять Карпо і Свирид; на греблї — Степан і Дїд; на коритї і цямринї - Свиридиха, молодиця і ще двоє жінок, Свиридиха щось бреше їм; Явтух коло Наталки, що́ тягне воду; Мошка проходжується, все позираючи трівожно на „Волостное правленіе“. Неділя].

Явтух (до Наталки). А дай, дївко, напитись.

Наталка (подає відро) Здорові, пивши!

Свиридиха. А господиня, панї Коломийчиха, дома?

Наталка. Хвалити Бога, нема.

Свиридиха. Лютує?

Наталка. Не доведи Господи! Дочку жучить, а нас то вже пече...

Явтух. Спасибі, дївко! (Наталка пішла).

Карпо (до Явтуха) На ярмарку був?

Явтух. Був.

Карпо. Підсвинка?

Явтух. Ні, вівцю.

Карпо. А як?

Явтух. Ет!! (Махнув рукою і почав набивати люльку).

Свиридиха. Хліба дасть Біг, паші нема... так що́ вже там скотина?

Свирид. Під осінь за одну шкуру піде.

Явтух. Одно слово — розор! (Сїда).
Дїд. Не чув сину, коли буде начальство нове?
Степан (з удкою). Та вже-б і час; тільки не чуть.
Дїд. А наші то надолужують...
Степан. Урветь ся, дїдуню, їм нитка... А!! піймав ся! (Витяга рибину).
Дїд. А що, хіба новий мировий посередник строгий?
Степан. Потурать не буде. (Надїва принаду, закида).
Дїд. Ох, коли-б і до наших добрались!
Степан. Чудно менї, дїду, одно: як-же ви таких вибираєте?
Дїд. Що-ж? Темність, убожество, а найпаче горілка: хто більше виставить, того й сила... та ще поки ствердять, скільки перекинеш... то й вибирать нїкого — темнота!
Степан. Чого-ж школи не заводите?
Дїд. На які гроші? Тут гризти нїчого.
Степан. Та я їм знаходив на це здобутки, щоб на прирізаних ґрунтах завели общественну запашку, а вони послухались писаря та Мошки і оддали старшинї Тягнивусу за дарма, а гроші тут же і пропили.
Дїд. Так, так, свої-ж і ссуть іхню кров.
Степан. Я трівожив був і начальство, і воно з охотою... так вони мене перед ним в дурнї пошили.
Дїд. Дикі!

Вихід 2.

Ті-ж і Рівка.

Рівка (сїда на порозї). Ух! Аж у очех червоно... мов земля хилить ся.
Свиридиха. Переспали певно?
Рівка (зїтха). Переспала. Такі часи: нїкого нема, жадної комерциї.
Мошка. Теперички село нїчого не варт: хоч запали!
Карпо. Ой, погано! Тут одна тільки й думка, де нам хлїба на зиму узяти?
Явтух. Виходить — лягай! Значить — шабаш і амінь!
Молодиця (все вертїлась). Хоть-би почастував хто, — веселїще-б стало.
Свирид. Ач їй одно в голові...
Мошка. Та зайдїть — набір.
Свирид. Хіба.

Свиридиха. Годі, годі! Уже-б і потяг, а після жінчина плахта, чи подушка оддувай ся: це вам не Степанова по́звичка, що́ на бе́зрік, а цей з мнясом здере.

Мошка. Та що ви бабо, такі сердиті!

Свиридиха. Бабо! Через вашого брата і сказиш ся!

Карпо. Як наші баби показять ся, то ми їх — Мошці!

Свирид. Свою рябу я й зараз. (Карпо, Явтух і Свирид пішли за волость).

Мошка. Добрий ґешефт! Уф, бідні — Манця, Сурка, Рувик, Шмулик, Шльомочка, Гершко і Рухля!

Вихід 3.

Ті-ж і прочани.

(Прочани йдуть з глибини з-права до колодязя).

Дїд. Не клює?

Степан. Спека. (Знов закида). Так-то дїду! Нїчого з тим слїпим людом не вчиниш.

Дїд. Вівці!

Степан. Як-би слухались, та горільчану отру́ту меньш заживали, то-б і їхнє добро росло. Теперички — і банки, і пільга...

Дїд. Благодареніє Господеви, що й казать!

Степан. Ото-ж я й торочу, що й убожества оцього збулись би, аби тільки спільно та з розумом за дїло брали ся: і землї-б можна од сусїднього пана прикупити, — банк і гроші дасть, — і в посесию можна-б сумежній хутор узяти... так хіба-ж їх присогласиш?

Дїд. Вівці, одно слово — вівці!

Степан. Може того ще вони до мене з о́паскою, що я чужий? Так уже-ж мало не рік, як оженив ся я, і поки теща Коломийчиха уповала на пана, то всїм хазяйством орудував, і здаєть ся нїчого людям не жалував...

Дїд. Остатнє оддавав; через те і тепер поневіряєш ся.

Степан. Тодї й слухались, хоч по троху, а тепер, коли моя неспромога, то й одкинулись.

Дїд. Від дикости і нужди: воно озьвірює... от і собака голодна те-ж: ти їй хлїба давай, а вона тебе і за руку цапне. Пїду ще я до людий про обчеський капітал побалакати.

Степан. Ой, глядіть, щоб не пропав! (Дід пішов аж за волость).

Рівка (до прочан). А звідкіля Бог несе?

Подорожня (розпаковуючись). З Київа.

Мошка. Що там по дорозі, як хліб?

Подорожня. Погоріло в пень.

Мошка. Як і у нас. Ой, вей, вей! Шлєхт!

Прочанин. Та ще болість.

Рівка. Ой, не кажіть про ту слабість, — цур їй!

Мошка. А сами ви будете звідкіль?

Подорожня. З Очеретуватого.

Рівка. Очеретувате? Це там, де держить Абрумка?

Подорожня. Еге-ж.

Рівка. Хороше село, багате село — знаю, знаю і панський двір пожондний і садок... ой, ой!

Подорожній. Порубали.

Рівка. Хто порубав?

Подорожній. Білашенко козак.

Рівка. Яким правом?

Подорожній. А таким: купив, та й уже!

Подорожня. Та ото ще штука: як тільки пан продав, так узяв зараз, та й умер... ото скажи!

Рівка. Ой, вей! Вус дас кумедия?

Мошка. Ґешефт!

Свиридиха. Це той пан з Очеретуватого, що́ був батьком нашому Степану?

Подорожня. Якому Степану?

Свиридиха. Та он... Степану Петрашу, що́ держить Коломийчишину дочку Домаху? Він же з вашого села.

Подорожня. Ага, ага! Знаю, чула. Він бачите, не рідним, а самосійним синком був, від пана і клюшниці; а покійна вже дочка того пана взяла єго до двору і виховала, як брата... і другу дівчинку те-ж узяла... така вже добряча була... і — і, Господи! (Марина оддалеки й сипіла, а почувши, якось змішалась, тихо встала і пішла з тиковкою до містка).

Мошка. А у пана було багато таких сиріток?

Подорожня. Мало чого не брешуть, а про покійного пана гріх слова сказать: і хати становив, і худобу давав...

Свирид. І довго Степан був при дворі?

Подорожня. Років з шість, до смерти панни. (Рівка з Мошкою балакають тихо, показуючи на волость).

Вихід 4.

Степан і Марина.

(Свиридиха тихо розмовля з прочанами. Молодиця повіялась далі).

Степан (зуздрівши, схоплюєть ся). Маринo!

Марина. Ой, як несподівано...

Степан (дивить ся, держучи за руку). Господи! Не знаю, де я й стою? Я уже думав, що ти минула наше село. Тоді й словом не можна було перекинутись...

Марина. Та й минула-б, бо нашим днювать тут не рука.

Степан. І жалю-б не мала?

Марина. Що-ж, Степаночку, розійшли ся наші шляхи — минуле назад не вертаєть ся. Як-би в мене не болїло серце, а потурати єму великий гріх... Я і то рада, що Печерські Сьвяті втихомирили мою душу.

Степан. От, мого горя, так уже не втихомирить нїхто.

Марина. Твого?! Що-ж тобі? Ти справдї змарнїв.

Степан. Горе тільки рака красить... (Павза. Марина дивить ся на Степана і зітхнувши втира сльозу). Присядь отут хоч на хвилину...

Марина (сїда). Коли-б наші не кинули.

Степан (сїда рядом). Та он, видко їх! (Павза). Ох, Маринo! Як я занудив ся за тобою, як занудив ся!

Марина. Чого-ж то тепер? А перше, коли нудитись було не гріх і не сором, зацу́рав... Ох, Степку, Степку!

Степан. Несчасний Степко твій!

Марина. Для чого-ж ти взяв такий хрест?

Степан. Маринo, мене примусили; вір менї — я не при собі був, я нїчого уже не тямив, що й навкруги дїялось.. (Гірко). Покійний пан, батько мій...

Марина. Не кажи менї про його лихого слова: покійний пан справдї були і менї за батька рідного, а що дочка єго панночка, любила нас, як мати, учила всьому, всьому... Пошли їй, Царице Небесна, райську утїху й радість!

Степан. Ох, що й казать: як-би Господь не прийняв душі єї, то й наша-б доля була иншою; а то пан збожево-

лїли, їх повезли в чужі краї, а над нами, осьвіченими панятами, почали посесори знущатись...

Марина. Не згадуй лихого, не нарікай — Бог з ним!

Степан. У мене проти волї закипа жовч, коли свою скруту згадаю: як повернули ся ото пан, та взяли мене знову... — за машталїра... те-ж ласка: з безбатченка — в паничі, з паничів — в мужики, а з мужиків — в машталїри!

Марина. На що ти менї нагадуєш той час, щó вже нїколи, нїколи не вернеть ся, — коли ти менї присягав ся в вірнім коханнї, коли я тобі перед Богом подала слово... а — ах! Не треба, не треба! (Закрива вид руками, нїби від болю).

Степан. І те моє присяганнє поломано чужою волею, а життє побите від примхи. Привезли мене пан у це село до Коломийчихи; побалакали з старою, мене-ж з Домахою, дочкою єї, в садочку зоставили... а у вечері ото і питають: — Як тобі Домаха? — Моторна, кажу, дївчина. А вони: — Ну й гаразд, я єї за тебе висватав... Я трохи не впав, та в ноги: — не губіть, — у мене єсть суджена... А вони, як довідались хто, то аж посатанїли! І не думай про ту — гріх, Сибір! Та як почали: — ради, кажуть, твоєї душі, — я не допущу вас і побачитись, завезу, коли що, єї у тридесяте царство... а коли оженишся з нею, то і ту зробиш щасливою: я все своє добро на тебе і на тамту однишу...

Марина. Так би й було, коли-б не нагла смерть... а тут тільки щось непевне...

Степан. Не знаю... Прости єму Господи, за мене, а тільки напосїли, почали улещати... а менї без тебе було уже — на кім, не на кім — однаковісенько...

Марина. Бачиш, а менї без тебе — тільки в черницї, а другого я-б своїм горем не наділила...

Степан. Що-ж, так судило ся...

Марина. А коли так судило ся, коли Бог тобі доручив таку долю, так уже і корись їй без ремства.

Степан. Не можу подолати серця...

Марина. Чому? (Трохи гірко). Твоя-ж жінка, кажуть, і хороша... красуня і багата... хіба може не любить?

Степан. На горе — ні! Любить то вона мене любить —

ремствує, мучить ся, плаче... а я не можу єї пригорнути, хоч убий!

Марина. То гріх і перед Богом, і перед людьми, то лукавий камянить тобі серце!

Степан. Менї іноді і жалко єї стане, а то знов зліть закипить... а як ще через жінку теща накинеть ся, то в мене аж у пе пінках закрутить!

Марина. Може жінка й нїчого, а теща...

Степан. Та теща — то не людина: люципера-б вигнала з пекла.

Марина. Така-б то люта?

Степан. Звір! Вона менї з початку годила, поки не прочула про смерть батька, а тут зразу сказила ся і почала поїдом їсти...

Марина. Отукалась знати в сподіванцї...

Степан. О-ох! А менї вже випало таке пекло, що... (Закашлив ся).

Марина. Мати Божа, зглянь ся! Ти слабий, гориш на огнї...

Степан. Одна яма заспокоїть..

Марина. Степаночку, голубчику! Не кажи такого, не край менї серця, мій безталанний...

Степан. Такий уже безталанний, що хоч наложить на себе руки...

Марина (сплеснувши руками). Господь з тобою! Хвай тебе Цариця Небесна від такого гріха! Ох, тяжкий він, тяжкий; нема єму, кажуть, опрощення на тім сьвітї. Слухай, рідненький мій, як мене Бог одвів від цього гріха: коли я почула, що ти одружив ся, то мене пригнїтила така нудьга, така туга, що я й місця собі знайти не могла; ходила я з тією нудьгою, та не в моготу було носити єї: ні молитва, ні що не йде в голову, а одно — мука тягне до річки... Ну, так ото раз прибігла я, а менї, на зустріч странник старий, старий: борода довга, та біла, як молоко, а очи зпід синіх брів, так і дивлять ся в душу... Я затремтїла й мовчу.. — Певно у тебе горе велике? — питають. — Велике, кажу, та як заплачу... Посадили мене странник коло себе, стали ласкаво розпитуватись. — Твоє горе, кажуть, може ще ласка Божа; може тебе горем цим одведено від більшого лиха, а ти ремствуєш на сьвяту волю; ми тільки бачимо, що перед очима, а Господь прозира у віки віків... І став мене

странник річами своїми розважати, і стала після єго річий стихáть моя мука, і потягла мене жадоба постраждать і чужому счастю послужити... Так і ти, мій ріднесенький, сумирись серцем і покорись волї Господній: чи ти-ж можеш знати, яка тобі присуджена доля? Може тебе щастє ще жде..

Степан. Не сьмій ся!

Марина. Я не сьміюсь: ти знаєш, який ти менї дорогий...

Степан. Ох, а ти менї — і не знаю!

Марина (злякано). Не говори, не говори такого! Викинь і з думок!

Степан. Не сил... Люблю я тебе, кохаю...

Марина. Ай!! (схопилась мов за пострелене серце). Завіщо ти вражаєш моє серце у край? На що тобі моя мука? От у мене ледве затяглась струпом від твоєї-ж руки рана, а ти й струп хочеш зірвати...

Степан. Що-ж менї з собою робити, як менї оте все задушити, щоб і гласу не подавало?

Марина. Переможи себе, корись Божій волї! Заспокій і себе і других, працюй, живи для бідного люду, як панна учила, наставляй єго на розум, захищай від напастників...

Степан. І так би то цїлий вік, як крепак... гни спину... для других... а для свого серця — нї утїхи, нї надії?

Марина (встає). Утїха — в людех, а надія — в Бозї!

Степан. Куди-ж ти?

Марина. Пора! Ще до Лукянихи зайду...

Степан. Я проводжу... Коли-ж побачимось? Хоч цїєї надії. остатньої... не одбирай!

Марина. Коли ти з своїм серцем справиш ся?

Степан. Не знаю, як і справлюсь з оним ворогом! (Показує на серце). Хіба розірвати єго, задавить, щоб і не билось, щоб і не тріпалось...

Марина. Степане!

Степан (гірко). Щоб бачитись же...

Марина. Ти менї такого ще горя не вчиниш!... (Пішла тихо по греблї; за нею Степан).

Вихід 5.

Старшина, писар, Карпо, Явтух, Свирид, селяни і перші.

(Виходять зза волости з гомоном до шинку. Свиридиха вмішалась у юрбу; підійшов і Мошка).

Старшина (розводить руками). Не можу, не можу!...

Писар. Статя в законі гласить: „Без особого постановленія, предписанія і тому подобне — возбраняється...“

Явтух. Що-ж воно? Виходить... стало буть... шабáш і амінь!

Карпо. Ой, ґвалт, люди добрі! Тут нема не то, що на харч, а й на озимі посіви, а вони в якісь порядки грають ся.

Свирид. Подавай нам зараз або наш запасний капітал, або хліб!

Рівка. Ой, вей, вей!!

Дехто. Що дня підскакує ціна.

Другі. Після і не докупиш ся!

Старшина (утира лоб). Ох, Господи, помилуй мене грішного... я тее...

Писар. Та розумієте, на все указýєть ся закон; без закона ти не маєш права і чхнути: вийде надлежаще розрішеніе, ну і чхай собі, скільки влізе, і тому подобне, а до того — протокол!

Свирид. Та що він забива баки!

Карпо. Ловко!

Старшина. Що я? Бумага прийде, ну і тее... а без бумаги, яке менї, прости Господи, діло?

Явтух. Та коли-ж то?... Ґвалт виходить?

Карпо. Ой, очортїло вже ждати!

Разом | Дехто (з заду). Вони й не писали нїчого!
Свирид. Не вірте їм!
Свиридиха. Розтринькали! Розграбили!
Рівка. Ой, мамеле, тателе!

Писар. Можете провірить. По сходящому журналу, за № 436 значить ся: доношеніе єго високородію, господину Мировому Посреднику, весьма екстраординарне і конхведиціальне, з присовокупленіем рапорта по чрезвичайной надобності.

Карпо. Яка там чайна надобність, тут хліба дасть Біг?

Свирид. Та їм чаї в голові!

Дехто (з заду). Може на їх і капітал обчеський пішов?

Карпо. Ревізию зробити!

Рівка. Ґевулт!

Явтух. А вже-ж... коли що... так нема чого... овва!

Усі. Еге, еге! Ревізию!

Писар (Старшині). Неблагоприятний оборот.

Старшина (до Мошки). Мошку! Як-же воно... ти вже теє... щоб тихо... (До гурту). Що-ж ви бунтуєте? (По мірі ґвалту, показують ся денеде цікаві баби, хлопці й дівчата. Люд гуде. Мошка, старшина і писар тихо радять ся).

Мошка. Люди добрі! Та розміркуйте-ж, що вони можуть без начальства? Казьонні гроші... Ой, вей, яке страшне діло! Без дозволу жадної копійки не можна й понюхати — вірте мені!

Свирид. А сам давно нюха.

Старшина. Ох, Господи, прости согрішенія, настави й ослаби...

Карпо. Так ми і провіримо оте казьонне добро́, хоч спокійніще на душі...

Писар (Старшині). Це Степанові штуки... завели бунтаря?

Усі. Ревізию! Ревізию!

Рівка. Ферфал!

Писар. Статя усматриветь, що ревізия робить ся по обчеському приґовору, каковий должен і понятих для сей надобності ствердить...

Старшина. Так, так... Ох, Господи, гріхи наші... а ви... проти статі... це-ж теє... свавольство, бунт!

Писар. Для законності-ж приґовора должни бить в наличності хуторяни і тому подобне...

Старшина. Так, так... іменно... і тому подобне...

Мошка. Де-ж теперички їх зібрати? Робоча пора...

Свирид. Та що це нам, братці, за несчастє з тими хуторянами?

Усі. Точно: напасть одна!

Карпо. Ой штука, так штука! Коли нам що на голову, так хуторян скликають, а коли хуторянам — так нас, а як тра закинути справу на бе́зрік — то вже і тих, і других!

Явтух. Нехай тільки... як раз! Та одно слово і шаба́ш! (Галас).

Старшина (до Мошки). Ти мені... теє... адже сам... так уладнай конешне!

Мошка (до Карпа). Не бунтуйте, дядьку — ми вам такий басаринок... (До Явтуха) Пане Явтуше! Розписку вашу о! (показує) тільки тихо! (До Рівки) Ша!! (До громади) Люди добрі, пошціві ґосподарі!

Дехто. Бач, з яким смальцем!

Мошка. Про такі справи серед вулиці не балакають, далі-Буґ! Ходімте в шинок і розміркуємо все толком...

Дехто. Це путяще слово.

Свиридиха. Не ходіть, не слухайте!

Мошка. Я ставлю могорич... і коли тихо та мирно, то можна підсобити: я знаю, що вам ждати не можна.

Всї. Не можна, не можна!

Мошка. Так ходімте: за чаркою, за другою щось вигадаєм... поки начальство... Ляріон Потапович з своїми... буде антик, іх бін а їд!

Свиридиха. Не йдіть! Не пийте!!

Всї. Ну, це вже, баба, дурниця! Ходім!

Старшина (витира піт). Ох, ослаби, остави! (Пішли в шинок. Свиридиха горячиться; єї Рівка частує й успокоює. Прочани байдуже полуднували).

Вихід 6.

Свиридиха, Рівка, Прочани, а потім Марина і Степан.

(Дівчата проходять по вигону з піснею; за ними деякі парубки. Прочани збирають тлунки).

Рівка. Що? Й одпочивати не будете? Може-б чим підкріпились?

Подорожня. Нї, спасибі, — хапаємось: ще не малий сьвіт... та де Марина ділась?

Подорожнїй. Та ото, чи не вона йде?

Марина (на греблї). Ну, зоставайсь, мій ріднесенький. (Цїлує). Памятай, що я безталанна...

Степан. Коли-ж побачимось?

Марина. Коли здавиш своє буйне серце.. (Пішла).

Степан. Та я й роздавлю єго! (Стоїть за вербою).

Свиридиха (Рівцї). Бачила? Цїлувались!

Рівка. Не вже? Цїкавого стория...

Свиридиха. Бий мене сила Божа, коли це не єго полюбовниця?!

ЛЬВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ И 36 485

Подорожні. Ну, прощавайте! (Пішли на право по авансцені).
Рівка і Свиридиха. Щасти вам Боже! (Степан пішов, провожаючи їх очима, за волость).

Вихід 7.

Ті-ж, писар, а потім Мошка.

Писар (до Свиридихи). А що, не закидала? (Одводить).
Свиридиха. Закидала; кажу їй: „приравняй; твій же глистюк, а мій — орел білозорець; твій — маґазинний смотритель, а мій — сила!“
Писар. Спасибі, спасибі; ловко!
Свиридиха. І Коломийчиха за нас, так дочка ще приска; але стійте — я оце стежку знайшла...
Писар. Розчудесніїйше! Озолочу!
Свиридиха. Закинемо гачка.. (Щось шепче).
Писар (тре руки). Гм! І тому подобне? Сіє присовокупим к ділопроізводству.
Мошка (виходить з шинку). Пане писаре! Лукян Гаврилович?
Писар. А що? (Свиридисї). Так ти-ж дивись!
Свиридиха (виходить). Не бійтесь!

Вихід 8.

Мошка і писар.

Мошка. Куди ви це?
Писар. Хотїв купатись: від ваших дїлов аж у жар вкинуло.
Мошка. Де тут? Одна тванюка.
Писар. Коло Коломийчихи; там край левади чисте і глибоке плесо.
Мошка. Хіба. А слічна у Коломийчихи дочка молодиця, антик-баба, далїБуґ!
Писар (показує). Н-да! Матерялець... і тому подобне...
Мошка. Хе, хе, хе! Може пан писар того і купатись любить? Чоловїк єї нїчого не варт... тпху! і тільки!
Писар. Правда, що випльовок, а глянь ти, яке вредне! У-у! Ну, та я доїду єго!
Мошка. На щот баби?
Писар. На щот многих статий.
Мошка. А єго б здихатись треба.

Писар. Найнеобходимійше: сьогоднїшній бунтик це єго словопроізведеніє.

Мошка. Якось трохи притихли... а то було шреклїх!

Писар. То то якось? На день, на два, а потім випливе... тодї до пана писаря... Щоб іще через ваші шахрайства до уголовнаго судопроізводства не влучити?

Мошка. Жартуєте — то пусте... та й ви-ж з однієї миски?

Писар. Но, но, но! Наша хата з краю... Моє дїло тільки — аби книги справні, та судебні проізводства не в затяжці та приґовори з долонною арихметикою, а про сумй і тому подобне... начхав!

Мошка. Ну, ну! Ми і про суми... ой, вей, як оборудуем! У мене до вас дїло єсть; ходїмте, почастую.

Писар. Ну єго, до твоїх мух! Сюди коли хоч; оттут, на колодцї.

Мошка. Ґіт, ґіт! Можна й сюди... я хотїв порадитись.

Писар. Та й радь ся; а тільки горілки — не з бочкою, не підправленої тютюном, а з твоєї коморки: не то — протокол!

Мошка. Веселий пан! Я вас почастую... ой, вей, какою... і добраго тараня...

Писар. Ну, ну!

Мошка (гука в сїни). Я зараз... Ріфуню, Любуню! (Вскакує). Достань-но тараня, що́ під перина... (Писар крутить цигарку. Чути з шинку сьміх і сьпіви. Мошка виносить пляшку, налива стаканчик і любує). А ну-те, пане писаре! Е, то що нéбудь особенного! А!! Ґетрунк! (Писар випив і роззявив рот, витріщивши очи)

Мошка (по павзї) Ну! Як?

Писар (з ляком). Що це?!

Мошка (усьміхаєть ся). Перцївка!

Писар. Ну, ну! Хай їй чорт! Як вогонь!

Мошка. Хе, хе! Сердита точно, але ґіт!

Вихід 9.

Ті-ж і Рівка.

Рівка. От і тараня; призволяйтесь.

Мошка. Цц! Цц! Антик не риба! Давно у мене не було такого товару.

Рівка (перебира шматки). Аж сьвітить ся! Ой, ой! настоящий балик!

Мошка. Що балик, після такого тараня! (До Рівки). А ти там підсипай, частуй, скільки хіть: запишеш на старшину.

Рівка. Їіт, їіт! (Пішла).

Мошка. Викушайте ще! (Налива).

Писар. Подобаєт: і таковоє предложеніє слідуєть принять к руководству. (Пє). Чи ба? Лекше пішла.

Мошка. А третя піде ще лекше.

Писар (рве зубами рибу). Одначе на твоїй тарані зуби поламаєш... так я тебе до мирового за членовредительство... і тому подобне...

Мошка. Вус? Та ви своїми зубками перегризете й цеглу! (Присіда). Діло єсть, хороше діло! Ой, ой, ой, яке діло! Ґешефт! Коли єго з толком обміркувати, то й у пана писаря кишені тріщати муть і бідному Мошці перепаде копійчина.

Писар. Яке діло?

Мошка. Яке? Ой, ой, ой! (Заплющує очи). Ґешефт такий большой, такий здоровий, якого ще не було... ох!

Писар. Ну, ну!

Мошка. Вам звєсно, що усюди хліб погорів?

Писар. Ну, що-ж? І нашому брату паскудно, і вашому скверно: не буде чого таскать в шинок. Та ще від начальства підуть предписанія, справки: одна слякоть і сухомятка.

Мошка. Гм! Гм! З одного кінця воно ніби і сухомятка, а з другого — шмалець.

Писар (запалює цигарку). Бреши, бреши!

Мошка. А чи пану писарю звєсно, що як недорід, то хліб що дня дорожа́, і коли-б у нас єго було багато..

Писар. Коли-б у ковбаси були крила, то кращого птаха не було-б і на сьвіті.

Мошка. Ой, фе! Ви все пане писаре, про трафне, краще про кашірне слухайте. Скажіть менї, піжалуста, — поки новий начальник не приїхав, то з важними ділами треба стояти, — приміром — з обчеськими приґоворами, капіталами, запасним маґазином?

Писар. Як стояти? Єсть справляючий должность. Ділопро-

ізводство і тому подобне іде безотлагательно, не взираючи ні на́ що.

Мошка. Добре! (Тре руки). А скажіть-но менї ще піжалуста: по бамазї, на щог тієї слабости, де требують гнилі динї, кавуни і огірки викидати, — можна викинути затхле зерно?

Писар. Там сказано про зелінь і гнилі продукти; хлїб єсть продукт — стало бить єго можна палити і тому подобне...

Мошка (тре руки). Дуже добре! Ну, скажіть менї, піжалуста, ще: коли в маґазинї портить ся хлїб, то громада може просити єго перемінити?

Писар. Неодмінно: протокол, осмотр і ствердже́ннє...

Мошка. Гіт! (Аж схоплюєть ся).

Писар. Та що за ро́спитки і тому подобне?

Мошка. Стійте любуню, ще менї скажіть, піжалуста: і при нових порядках можна буде людий за недоїмки на сахарнї наймати?

Писар. Найпервійше: продавать худобу і хазяйські орудия возбраняєть ся!

Мошка (тре руки). Антик! Ой вей мір, аж страшно подумати, який буде бариш! (Сюди й туди біга).

Писар. Та в чім річ? Що ти морочиш?

Мошка (сїда). Ой, ґевулт! Такий ґешефт, іх бін а їд, мов з Мойшем порадив ся!

Вихід 10.

Ті-ж, Коломийчиха і Степан.

Коломийчиха (виходить з глибини з-права). От, ти поговори з старшиною, побалакай з ним, роскажи єму свої байки, що́ привіз з злиднями!

Степан (ідучи вслїд). Не з полохливих — роскажу.

Коломийчиха. Своєму батькови!

Степан. Не почує в землї.

Коломийчиха. А провалив ся-б і сам ти до його, — туди тобі і дорога! Обійшов, одурив, ошукав: і се, і те дам — і землю, і грошi... озолочу, та й годї! Сам пропав і добро прахом пішло: розхапали чужі, а свої пішли з дулею...

Степан. Та я не зазїхаю.

Коломийчиха. Не зазїхаю! Та що ти без гроший варт? тиху!

Степан. А ви продавали свою дочку за гроші? Ну, на ярмарку часто бува, що й проторгують ся: на те комерция.

Коломийчиха. Комерция! Від тебе комерция? Перевів чуже добро, хлїб погноїв...

Степан. Він уже давно такий...

Мошка (писарю). Слухайте: це дуже важне. (Писар з Мошкою сидять на колодках за кущем, так що їх Коломийчиєї і Степану не видко).

Степан. Не лайте хоч батька!

Коломийчиха. Не лайте? Лаяти му, усї кістки єго переберу: наградив зятьком, — сердобольний винайшов ся на чужу кишеню! Та я до начальника: порозпозичав моє добро лодарям, так з них прав!

Степан. Та й начальник скаже, що моя правда: хіба можна у таку пору розор за довги робити! Тут голод, а ми за грабіж?

Коломийчиха. Нема чим оддавати, так на́дїли заставляй, чи на роботу запродавайсь!

Мошка. Хе! а ґіте копор?!

Степан. Та Бога бійтесь!

Коломийчиха. Своє придбай і даруй, а на чуже добро не присьвячайсь! Ти менї ро́зписки оддаси, то я й сама виправлю.

Степан. Коли на те піде то й ро́зписок не дам: мене позивайте, а не людий.

Писар. Ого! Сокритіє документов і рострата.

Коломийчиха. Як? Розбій! Ґвалт! Та я тебе ззїм! Ходїм до старшини!

Степан. Ідїть, хоч і до писаря! (Одійшов).

Коломийчиха (на греблї). Розграбили, розмантачали, рознесли ироди чортові, харцизяки, пяниці. (Заходить).

Степан (вслїд). Будь ти проклята! Мало тобі поту людського, — кров би всю виссала! Та не дадуть тільки — от що! (Сїда на цябринї в знемозї).

Писар. Намотати на вуса — і під суд!

Мошка. А з должности можна „а веґ“?

Писар. Найпервоє і тому подобноє: статю подженьом і черпецького хлїба!

Мошка. Іх, який би антик був! Теперечки ходїм, я вам роскажу що небудь особенного... (Пішли на право по предкопови).

Вихід II.

Степан і Домаха.

(З шинку несеть ся гвар, сьміх і сьпіви. Чути голоси: „Ляріон Потапович, голубчик!“ „Батько — одно слово — батько!“)

Степан (важко диха). Помирились і Благодїтель! Ой! В грудех давить і в голові гуде!... Мариночко! Не легко перемогти оте все!

Домаха (підходить з глибини). Степане! Ось де він; а я цїлий день як божевільна шукаю...

Степан (як опечений). Ой, що тобі? (Подав ся до колод).

Домаха. Як що? Сьогодня-ж людем празник, недїлонька сьвята, а я усе самісїнька у хатї, мов у тюрмі.

Степан. Правда, що тюрма, та ще з таким катом...

Домаха. Ти все на матїр лихо звертаєш, а сам як той вовк, по закутках, по шинках, аби не дома...

Степан. Так ти ще мене шинками дорікаєш разом з тещою? Та я-б раднїйший був упитись на віки, так і тут горе: натура не приймa! (Сїда на колодї).

Домаха. Хто тебе зна: усї сьміють ся менї; мати...

Степан. Не згадуй менї єї: вона оце з мене кров точила...

Домаха. Чим же я винна?

Степан. А тим, що тільки знаєш себе, а мене і взнати не хочеш... чужий я тобі...

Домаха (з сльозами). Не любиш ти мене, от що! Нї погуляти зі мною, нї поговорити, нї в люди піти... так і пливе за водою мій мій вік без привіту...

Степан. А мій уже де вік? Глянь на мене! (Кашля).

Домаха. Хіба я заїдаю, хіба не годжу? Не те... єсть причина...

Степан. Та ти отсюди зазирни, у це місце... розірви мої груди!... Як менї солодко жити на сьвітї?

(Селяни пявими купами виходять обнявшись; сьпівають: „Ой куме, куме! Добра горівка“, і т. д.; стихають навдалї).

Домаха. Степане!... Що-ж менї в сьвітї?... Я люблю тебе!

Степан (ломаючи руки). Ех, життє!

ЗАВІСА.

ДІЯ ДРУГА.

На першім пляні — тин і ворота, так що по авансцені прохід (вулиця). На другім пляні: з-ліва — дах клуні і три стіжки-хлїба: один — сіна, другий — торішній, а третій — новий; з-права — дерево, пригірок, за яким видко воду; по середині — дві ями, чотири горбики. На четвертім, чи на третім пляні — фасад хати з-ліва з садком. Задня завіса — краєвид з водою. Ходи: поза хату і поза клуню; ще стежка зза лаштунків з боку по кручі до дерева. Під вечір.

Вихід І.

Степан, Карпо, Домаха, Явтух, Свирид, Наталка і селяни; потім Мошка.

[Степан лежить з-права на горбику, під деревом; коло його сидить Домаха; селяни докладають стіжок нового хлїба, жінки по середині вiють; Наталка розстила далї полотна]

(Гурт роблячи, сьпіва. Між переривами ідуть сцени).

Домаха (шиє сорочку). Зляж менї, голубе, на колїна — я голову тобі розчешу.

Степан. А! Та я-ж читаю; від батюшки ґазети взяв, — треба повернути.

Домаха. Хіба-ж на колїнах міша?

Степан. Міша.

Домаха. Чим же?

Степан. Тим же... незручно!

Домаха. Так само й лежати меш.

Степан. Ну, дай же менї покій!

Карпо. Та й важкі снопи! І раннє жито, а важкі.

Явтух. Вигноїне... ну, — конечне...

Карпо. Нашим потом, та крівю.

Свирид. За проценти?

Домаха. Не вже там таке цїкаве, що з жінкою й слова не можна сказати?

Степан. Цікаве. Скільки цар жертвує гроший оце на бідних...

Домаха. Так роскажи й менї!

Степан. Дай же хоч дочитаю.

Домаха. Ти-б і мене вивчив читати, коли в книжцї є така втїха, а то менї — одна нудьга... (Павза). Чуєш, Степаночку? Вивчи й мене, соколе мій! (Павза). Степаночку, вивчиш?

Степан. Та добре.

Домаха. Коли-ж ти вивчиш?

Степан. Після... не мішай-бо!

Домаха. А ти не одуриш? Справдї вчити меш?

Степан. Справдї.

Домаха. Мати Божа! Яка я рада! (Обнїма Степана).

Степан. А-а! (Кривить ся).

Мошка (виходить з клунї). Рівнїще, рівніще кладїть, а то затече стїжок. А ти, молодице, одмети полову від зерна! Ой, вей! Як-же ти робиш, хіба по хазяйськи? Мов свиня! Та кінчайте, піжалуста, швидче — по чарцї, по другій маєте. (Пішов у клуню).

Карпо. Що це він тут господарює?

Явтух. Наняв ся певно.

Свиридиха. Та нї, — Коломийчиха весь урожай продала Мошкови і сегорішнїй, і торішнїй, що молотять.

Карпо. Чого-ж це вона похопилась?

Свиридиха. А того, щоб не досталось зятькови до рук, щоб не розмантачив.

Карпо. Ой, ой!!

Домаха. Тобі скучно зі мною? Не вмію я до твого розуму говорити... Не вмію і росказати, що на душі... Тільки тяжко все... Ох, лучше було і не спізнавати ся і не брати ся!... Степане! Як ти думаєш?

Степан. Га?!

Домаха. Чи ти-ж не чуєш, що я кажу?

Степан (досадливо). А!! Читаю-ж, не перебивай!

Домаха. Не сердь ся... Менї така радість, хоч слово від тебе почути, хоч мовчки дивитись на тебе...

Степан. Ну і дивись, хто боронить? (Павза).

Леонтій (здалеку). Наталю! Наталю!!

Наталка. Пішла?

Леонтій. Повіялась!

Наталка. Так я зараз. (Побігла).

Домаха. Ти сьогодня... скажи менї, голубчику, правду... нїкуди не підеш?

Степан. Нї-ку-ди... От, наказаніє!

Домаха. Я піду собі... Тільки, на Бога прошу, хоч не ходи з двору... Бо коли тебе нема, то такі думки, такі муки!...

Степан. Ах ти, Боже мій! Знов докори!

Домаха. Не мила я тобі! (Плаче).

Степан. Ну, сказав же, — прикиплю до цього місця — так мало? Осиковим кілком пристромити?!

Домаха. Бог з тобою! (Пішла на лїво в глибиню).

Степан. Терпи, корись, здави серце?! Ха! Тут янгола постав — не видержить. (Павза. Чути, як молотять у клунї).

Вихід 2.

Ті-ж і Дїд.

Дїд (виходить на кручу до дерева). А я до тебе, синашу, навпростець.

Степан. Здорові, дїду; милости просимо; я підсоблю вам на перелаз.

Дїд. Нї, ми через тин поговоримо тихенько; а то ще там твоя теща накриє.

Степан. Ну-те, ну-те!

Дїд. Тут, бачиш, пущена по селу чутка, що нїби теща хоче половину по́зики людям повернути, а ти не даєш роспису́к, бо хочеш собі все загарбати.

Степан. Ах, вона відьма київська! Я їй роспису́к не даю, щоб вона люду не грабила, щоб з мене правила, а вона, ка́торжна, — он куди!

Дїд. Хе! Тягне людий до волости, щоб опросити за борґи; хто, мовляв, признасть ся — тому така то скидка і пільга.

Степан. Хитро. Пійма за язик і обдере, і пільгу оту вижилить.

Карпо (коло клунї). Ой, мабуть годї! Ну, єго! (Кида вила).

Явтух. А вже-ж... злот... обидно! (За Карпом далї).

Карпо (набиваючи люльку). Хе! Зимою рад будеш за харч!

Явтух. Овва! Та я-б... як раз!

Степан (на тихі речі дїда). Не може буть!?

Карпо (одходить ік Степану, креше). Ой, ой! Та он каже Мошка, сахарні на зиму мало не за дарма наймають. (Робочі поволї виходять з клунї і розсїдають ся чи й розлягають ся на снопах; жонота — далї, на горбиках).

Свирид. Вір жидкам: то вони собі на руку брешуть.

Степан (до Карпа й Явтуха). Слухайте, люди добрі! Вам брешуть, що я хочу для себе росписки держати! Я своє останнє добро швидче оддам.

Явтух. Та воно, бачите... спасибі вам... а писар нїби... що сьвідки кажуть... коли як що...

Карпо. А вона нїби половину дарує...

Степан. Бреше, щоб тільки за язик потягти вас. Нема документа — значить не винен...

Карпо. Та так! (Чуха потилицю). А потім, як об'явить ся, то ой, ой!!

Явтух. Конечне... будемо так говорити... всяко бува...

Степан. Спасибі за вашу віру до мене. Ось, всї ваші й других росписки я передаю дїдови на ваших очех і заявляю: коли буде у вас спромога, то оддавати мете через дїда, тещі тільки половину по́зики, бо другу — мої власні грошї — дарую вам на вїки.

Явтух і Карпо. Спасибі, от уже спасибі, так спасибі!

Дїд. Хай тобі, сину, Господь Бог оддячить і за їх, і за всїх обездолених! Бачите, а ви сумнївались?

[Сцена частування слїдуюча іде разом з цїєю далї].

Вихід 3.

Ті-ж і Мошка з Рівкою.

Карпо. Та вибачайте: всякий торочить... ну й боязко.

Явтух Конечне приміром нїби то тее, а тепер виходить... має ся розуміти... безпечнїйше.

Карпо (мнеть ся). Тут ще, коли ваша милость...

Явтух. Ми вже... і не знаю як... от щоб... не то що! (Перемина-ють ся, шепчуть ся).

Карпо. Коли ласка, як будуть продавати з магазину хлїб...

Степан. Як? Коли?

Мошка (Рівцї). Клади тут чабака й хлїб, а сама йди до бабів, — почастуй і рощота дай.

Рівка Рехт? (Здучи).

Мошка. По! По гривенику! (до людий). Ну, призволяйтесь! (Наливає). Дай Боже і на той рік діждати!

Свирид (пє). Одведи Боже такого!

Мошка (наливає). А, ви про недорід?

Карпо (пє). Хо-хо! Не дай Боже!

Явтух. Та була порча... то вже... звісно... щоб нам хоч частину...
Дїд. Чуєш?
Степан. Хто вам сказав?
Карпо. Та кажуть, бумага така...
Степан. Та хто це пустив, що мій магазинний хлїб поріс?

Мошка (налива третьому). Конечно, хто й говорить!
Селянин (пє) Мала чарка! (Мошка частує. Пють мовчки, кракаючи, підніймаючи шапки, інодї вирветь ся: „Спасибі!“)
Рівка (підносить). Кушайте, прошу!
Свиридиха. Щоб наша плюнула, та пішла на вибрики!
Рівка. Ой, ой!! Кушайте!
Молодиця (пє). Ой, міцна! (Чути часом з жіночого гурту: „Дай Господи!“ — „Пошли Боже!“ — „Аж замакітрилось!“

Карпо. Та он Мошка...
Степан (зразу посунувсь до Мошки на середину). Що се ти вигадуєш, Мошко, що в мене тухле в маґазині зерно? Та в мене зерно сухе, як порох, аж дзвенить! Золото — не зерно, а він бач — продавать!
Мошка. Вам, дядьку, воно здаєть ся золотом, а другому — гноєм; он, на тім тижні біг становий, то як крутив носом? Фе!
Степан. Та що менї становий?
Мошка. Як що? Начальство!
Дехто. Звісно.
Степан. До чого иншого, а не до маґазина!
Мошка. Ой, вей, вей! Як ви на щот начальства, аж страшно...
Степан. А менї що? Я своє дїло роблю, то й байдуже менї до станового: не єму одвітую я, не їм ствердженнй, — у мене своє начальство, от що! Вигадки які — переміннть!
Мошка. Що вам, дядьку, гнївать ся? Від того кров портить ся.
Степан. Портить ся? Ач, який жалісливий! Та тобі, я певен, було-б за радість, як-би у всїх нас кров попортилась.
Дехто. Именно, именно!
Другі. Вони з нашої крови й жирують...
Мошка. Що ви, люди добрі? Що ви, Степане! Чого нам гарячитись, — ми-ж не начальство? Як скажуть, як прикажуть, так і зробить ся. Громада те-ж, пане Степане, не без носу і не без мозку... Ой, ой! І без нас своїм розумом розсудить.

Дехто. Звісно, громада великий чоловік.

Степан. Не слухайте єго, люди добрі: він, як та гадина, звиваєть ся перед вами лукаво, щоб невзначай укусити; вони вже з деким щось закрутили, щоб з нашої біди покористувати ся: кому лихо, а кому шабаш!

Дехто. А так, так!

Другі. Правда, — вони такі!

Мошка. Що ви бунтуєте? Що ви призводите до безпорядків! Я протестуюсь!

Степан. Не дарма на маґазин закидаєш гака, не дарма! Руки погріти хочеш? Не вдаєть ся: нема тобі до обчеських діл жадного діла! Люди добрі, вірте: ваші интереси менї ближчі до серця, ніж мої власні... Ви-ж бачили і торік, і позаторік — нїчого не жалував я для вас, бив ся за ваше добро і ворогів нажив собі лютих...

Одні. Та що й казать!

Другі. Спасенна душа!

Мошка. А яка вам, люди, з тієї колотнечі та сварки сталась користь? Ой, мамеле!

Степан. Правда, нїякої: твоя горілка перемогла, задурманила розум, — і вакансові землї, і сїнокоси — пішли за нїц... Тепер чухаєте собі голови, що мене не послухались, а жироїди усьміхають ся... А як-би оте все під недорід стало в пригодї!... Ех, люди-браття, поки ви не будете купи держатись, боронити один одного, поки не перестанете кланятись скляному богу, — поти вас, як овець стригти муть, і не оборонить нїхто, ба сами себе даєте в руки; а один, хто, хоч розірвись — нїчого не вдіє: там шайка зухів, а тут отара слїпих!

Мошка. Шо ви всїх лаєте? І начальство, і громаду — буцїм всї, жвиняйте, свинї, чи вівцї... Ви, не дуже собі, бо за такі речі... Ой, вей мір!!

Степан. Начхав я на тебе! А не доведеть ся тобі ошахрувати! Я зараз піду просити ревізиї маґазина; я доведу вам, люди добрі, що я правий! (Пішов з дїдом).

Мошка. Шо ви отому мешіґене мовчите? Він вас і вівцями, і пяницями, і дурнями... (Всї чухають потилицю).

Вихід 4.

Ті-ж, без Степана і Дїда.

Рівка. Ну, всї рощот маєте?

Жонота. Всї, спасибі! (Ідуть до воріт)

Свиридиха. Я ще піду куму побачить. (Пішла до хати).

Мошка (чуха довго потилицю). А-а! Мешіґіне!

Рівка (підходить). Хто?

Мошка. Отой розбишака Степан; весь інтерес ферфал! Піди-но швидче до шинку, та гукни сюди пана писаря. (Рівка пішла)

Карпо і Явтух. А нас і минув?

Мошка. Зараз, зараз, панове, скільки завгодно... (Налива і дає по дві). Мені отой голову заморочив... Люди добрі, не розходьтесь: ще по чарині, по другій...

Усї. І слїд, це дїло. (Наталка з Леонтієм крадуть ся по узбочі і сїдають за деревом).

Мошка (частуючи). Вибачайте менї, панове, бо цей високорозумний мудрагель забив менї гвіздка в голову.

Карпо. А чого-ж ти єго чіпаєш?

Мошка. Що менї Степан? У мене серце болить за вас.

Карпо. Ой, батько!

Свирид. Тим то він остатнїй хлїб і скуповує, щоб у дїтий і зерна не було.

Мошка. Шо ви на бідного Мошку? Он (озираєть ся), шо панї продала весь урожай, — то нїчого, а шо Мошка купив — то вже він собачий син. Ой, ой! Ві ва ґіз а цуре! Он, у тих ямах Коломийчиха десять лїт ховала від вас збіжже, щоб під голод грошї злупити, — то й можна, бо вона — християнська душа, а бідному жидови заробити й копійки годї, бо у його душі нема, у його замість неї пара... Ой, вей, вей! Який ви справедливий народ!

Свирид. Та й Коломийчиха під пару Рівцї.

Карпо. Та єї Бог покарав за скаредність: все зерно погнило.

Мошка. Одна тільки яма...

Карпо. Ой, ой! (Сьмієть ся).

Мошка. Ну, нехай дві, нехай дві! А решта, щоб я на цїм місци (хутко переходить) луснув, коли не перлина на перлинї... Ось я відкопав з другої ями зерно (показує) і стара лупити ме грошї!

Явтух. Хто-б і куповав оту погань!

Свирид. А гля! Зерно добре...

Мошка. Та от... Абрумка із Очеретоватого давав добрий куртаж...

Карпо. Ти ще других жидків напусти!

Мошка. Не бійтесь, не допущу на вашу користь! (Сьміх). Сьмійтесь, сьмійтесь!

Свирид. От, добрячий!

Карпо. Ой, ой! Хоч до рани клади.

Мошка. Не вірете? Ой, не випустіть цього хліба, закупайте у Коломийчихи, а вона через те, шо всї гудять гнилим — продасть дешево. А на які гроші, питайте? Знайдемо; зробимо ґешефт: я вас навчу, наведу, що і як...

Карпо. Ой, ой! Щось Мошка бреше цікаве.

Явтух. Нїби... дїло... виходить.

Свирид. Дїло то, дїло; одно тільки менї дивно, що Мошка за нами побиваєть ся, мов за кревними, — і ради нас куртажу зрікаєть ся, і Коломийчиху продає... Чи він оце полюбив нас так дуже, чи вовк в лїсї здох?

Всї. Ага, ага! Як у око!

Мошка. Любуню! Та хто-ж вам сказав, шо Мошка для громади буде дарма трудитись! Ой, де там? Мошка і для рідного батька дарма руки не зведе...

Всї. Ха, ха, ха!! Правда, правда!

Мошка (частує усердно). Хіба Мошка дурень, щоб за нїц старатись? Ой, фе! Мошка про свою шкуру найперш подума.

Всї. Го-го-го! Ото щиро!

Карпо Молодець! Наливай — за твоє здоровє!

Другі. Сип і нам! За твоє!!

Мошка. Спасибі, поживайте на здоровє! Хіба Мошку вигода, коли послїднїй кожух пїде за кавалок хліба з Межисївки? Ой, фе! А коли, звиняйте, у мужика есть і в засїках і в штанях, то й у Мошкиній хатї веселїще: і сеє, і теє, і купити, і перепродати, і перешахрувати...

Карпо. Ой, зух! Ой, зух!

Явтух. А правду каже.

Свирид. Щось на теє...

Мошка. Ви думаєте, шо я при вас куртажу не мати му? Ой, де там! І Коломийчиха, і громада...

Всї. Не забудемо, не забудемо; тільки за нас руку держи, та збіжжя не випускай!

Мошка. Не випущу, не випущу: зубами держати му...

Карпо. Ой, Мошка зух! Ой, зух!

Мошка. Так слухайте-ж, панове: поставте при́говор, шо ваш нужда потребує купити весь хлїб Коломийчишин, так щоб старшина зараз весь обчеськи́й капітал повернув у хлїб.

Всї. Дїло, дїло.

Мошка. А кєли обчеських гроший мало, то хай своїх доложить... Я постараюсь.

Всї. За це спасибі!

Мошка. Йдіть же зараз до писаря, та й до старшини... а то ще Степан поміша, — чули? Єму, аби тещі пакість...

Карпо. О, він на неї!

Явтух. А брись! Коли ми при́говор... так нїхто? А то — годї!

Мошка. А так і слїд! Ідіть просто до коршми; я зараз... могорич буде...

Карпо. Ну, ну! Ходїм!

Всї. Ходїм!! (Пішли).

Мошка (по павзї, нюха табаку). Ох, ох, ох! Трудно на шветї чесному жидкови жить! (Пішов у клуню).

Вихід 5.

Леонтій, Наталка і Коломийчиха.

(Наталка, як пішли люди, почала тихо сьпівати; Леонтій може підтягати).

Свиридиха (від хати йде на лїво). Нема старої, а та залива́єть ся... Хоч би Домаху знайти...

Наталка. Ой, уже пізно.

Леонтій. Та посидь ще.

Наталка. Хіба-б я, серденько, не посиділа, так знаєш же: пішла по селу по́зику править, ну й вертаєть ся, як сатана люта...

Коломийчиха (за хатою). Левку!! Наталко!! Де вони паршиві пси? Так все облогом і кинули! Хоч запали! Натал-ко!!

Наталка. Ох, моя матїнко! (Леонтій за кущ, а вона почала бігать коло ставку). Тась, тась, тась!! І куди вони запли-

ли? Щоб шульпіка ще не вхопив... Шуги, шуги! (Бє в долоні). Шуги, шуги! Тась, тась!

Коломийчиха (підкрадаєть ся і за косу єї). Шуги, шуги! (Бє другою рукою по плечу). Тась, тась!

Наталка. Панї-матко! За віщо? Пустіть!

Коломийчиха. Шуги, шуги! Тась, тась!!

Наталка. Пустіть бо! Хіба я що! Ґвалт!!

Леонтій (з оберемком сїна). За віщо ви єї?

Коломийчиха (кинула Наталку та пішла). А тобі, лодаре, яке дїло?

Леонтій. Та як-же? Дївчина нїчого собі...

Коломийчиха. Ти знаєш? Знюхав ся? А це ти що, каторжний, робиш?!

Леонтій. Чого ви?

Коломийчиха. Куди це ти тарабаниш?

Леонтій. Куди! Не собі — коням.

Коломийчиха. Ах, ти, собачий син! Підножня паша, а він сїно збавля.

Леонтій. Та яке-ж це сїно? Бурян!

Коломийчиха. Бурян? Це у тебе з твоїм дурноголовим хазяїном бурян! Розграбили, розмантачили, рознесли! Іроди чортові! Харцизяки, пяниці!

Леонтій. Не лайтесь! Бо я нїчого собі, нїчого, а вже колись...

Коломийчиха. Кинь менї зараз сїно і геть з левади!

Леонтій (кида). Та про мене... Нехай вам коні хоч поздихають, а я нїчого...

Коломийчиха (вслїд). А, щоб ти сам швидче здох, та потяг у яму й зятька; от би вже і на похорони не пожалувала, сьвічку-б поставила! Розграбили, розмантачили, рознесли! (Вийшла).

Вихід 6.

Домаха і Наталка.

Домаха (виходить знервована з-лїва і за лаштунки). Не сьмійте менї і казати такого... і натякати навіть! Совісти нема! (Іде хутко). Тпху!!

Наталка (біжить). Пронеси, Господи!

Домаха. Куди ти?

Наталка. Полотна збирати. (Несе).

Домаха. Наталко! Не бачила дядька Степана? Де це він?
Наталка. Кудись пішли...
Домаха. Не вже? А як божив ся! Що-ж це? Обманює! Значить — правду кажуть? Степане! Степане!! (Пішла поза клуню).

Вихід 7.

Коломийчиха і Свиридиха.

Коломийчиха (Наталці). Проворній, проворній! Повертай ся!!
Свиридиха. А я вас, кумонько-благодієчко піджидала... (Виходить з-ліва, звідкіль перше Домаха).
Коломийчиха. Здорові, кумасю! Бачите, який розор менї: оце замість сподіваного багатства, послав менї Господь зятька!
Свиридиха. Нема гріха таїти — паскудненький...
Коломийчиха. Та хоч би від його, гаспида, унук був...
Свиридиха. Нїкчема!!
Коломийчиха. І не здиха...
Свиридиха. А жінка, як кралечка... аж горить... Тут і чоловік є закоханий у Домаху... при силї і багатий... Озолочу — каже... (Побачивши Мошку шепче).
Коломийчиха. Живе-ж на мою голову! Як-би єго хто зза кутка зацїдив обухом — половину-б добра оддала! (Свиридиха пішла).

Вихід 8.

Ті-ж і Мошка.

Мошка (підходить). Я ще ґешефта хочу зробити, коли пані подякує...
Коломийчиха. Подякую, подякую: хоч ти вже за бідну вдову, а то зусюди бють.
Мошка. Я-б пристроїв оцей хлїб, коли-б не ваш зятьок...
Коломийчиха. Не вже і тут з ножем?
Мошка. Ой, мамеле-тателе! Шо він тут кричав: не допущу громаду гнилятину брати... Нашлю, кричить, доктора, начальника... Людий збунтував.
Коломийчиха (лама руки). Що-ж менї, вішатись, чи що? І здихатись від такого харцизяки не можна... Ой, ратуйте, — пропала!

Мошка. Єсть невеличкий спосіб... у вас а ґіте конф...
Коломийчиха. Тсс! Он, Домаха! Ходім! (Пішли за ворота на право улицею).

Вихід 9.

Домаха, циганка, а потім Коломийчиха.

(Вечеріє).

Домаха (зза клуні). Що-ж це? І в левадї нема! У мене й руки холонуть. (Зуздрівши циганку в воротах). Ідіть сюди, йдіть: я давно вас жду.
Циганка. Рада, рада тебе, мою вродливую, побачити! Ну, як-же, твоє серденько заспокоїлось?
Домаха. І-і, де вже там! Мого горя не побредеш: не любить мене...
Циганка. То пусте.
Домаха. Таке пусте, що їсть шашіллю мозок, окропом обварює серце... Ви поворожіть менї, розважте тугу.
Циганка. Я поворожу і розважу, моя горличко. Дай рученьку! (Дивить ся). Пристріт і наговір одної людини...
Домаха. Дівчини? Коханки?
Циганка. Уже, чи простоволосої, чи покритої, то потім скажу...
Домаха (за груди). Ой, лелечко!
Циганка. Ти дай менї, доню, воску ярого фунта зо два, та меду чистого фунта зо три, та сала доброго фунтів з пять, та льону чесаного кукол з десять, та полотна пів штуки, та пшеничного борошна пів мірочки — то я вже доподлина про твоїх ворогів довідаюсь, а вже коли довідаюсь, то і прожену на очерета, та на болота — будеш щасливою!
Домаха. Ріднесенька моя! Та ви мене на сьвіт народите: все, все дам! Око вирву — не пожалую!
Циганка. Ох, ти моя красна, та собі нещасна: крови в тобі молодої багато, та нема кого нею пригріти! Жити-б тобі та тїшитись...
Домаха. Ох, уже й життє моє — горе безпросьвітнє!
Циганка. А ти-б пошукала собі радости: хіба тільки й сьвіта, що в вікнї!
Домаха. Ой, що ви? Не хочу я другої долї; ви менї верніть ту, що менї Богом дадена, що у мене лиходії з рук

вуть; моє то ви менї оддайте, моє суджене, законне... а гріха менї не треба...

Коломийчиха (вертаєть ся). Все за тим глистюком побиваєть ся?

Домаха. Мамо!

Циганка. Побиваєть ся, Господи, як побиваєть ся!

Коломийчиха. Та я-б давно плюнула; другі набивають ся королї — не то-що...

Циганка. Та й я кажу...

Домаха. Мамо? (Одступа). І ви гріха не маєте дочцї рідній казати таке? Свою дитину наставлять на лихе́, Бога бійте ся! Як ножем ви мене ударили в серце тим словом!

Коломийчиха. Дурна, — лихе? Та вже більш лихого, як твій чоловік і не знайдеш!

Домаха. Не коренїть менї мого чоловіка в вічі!

Коломийчиха. Хоч у його й друга коханка є... з Очеретоватого?

Домаха. Не може буть, не вірю!

Коломийчиха. Не віриш? Спитай у Свиридихи!

Домаха. Плетуха, зводниця!

Коломийчиха. Та он і знахарка скаже.

Циганка. Ох, правда, зозулечко; в мішку не сховаєш...

Домаха. Цього тільки не доставало! (За голову).

Коломийчиха. А ти не слинь, а повчи єго кулаком та качалкою.

Циганка. Це помага... Ой, ой, як помага!

Домаха. Ох, не крайте менї серця! Не піднїму я рук на Степана; не повірю вам, не повірю, поки не досьвідчусь своїми очима! На́ що я й на сьвіт родилась?! (Ридаючи пішла).

Коломийчиха. Збожеволїла, зовсїм стратила розум... Слухай — одверни у Домахи від його серце, щоб вона єго зненавидїла, щоб він їй спротивів — я тобі не знаю що...

Циганка. Добре! Спротивить ся. Я їй приготую такого зїлля, що як тільки хоч раз ковтне, так воно одібє їй всяку память; от, буде ходити, а не буде тямити, — хто вона, що і до чого? От, як цурупалок, як довбня стане на віки, як довбня...

Коломийчиха (по павзї). Нї, ти вже їй краще не давай нїчого, нї крапельки... Ти от надбай єму — і за неї і за мене... (Тихо пішли, шепчучись, до хати).

Вихід 10.

Старшина і писар.

Старшина. Так, Мошка, кажете, теє... дає менї по два злоті зарібку на Коломийчишину гниль!

Писар. Дає; звісно, як купите по сорок...

Старшина. І не збреше? З ним треба... ох, ох! З однієї давай, а другою держи!

Писар. Гроші вперед; обчеський капітал покриєте і тому подобне...

Старшина. Ох, Господи помилуй мене грішного... Так я зараз до Коломийчихи... Тільки он, чи позволять старе зерно з маґазина продати?

Писар. Статя в інструкції указуєть: старшина долокóн заботить ся, чтоби ежегодно староє зерно обновлять новим, поєлику хлїб із маґазінов может бить повернутий не токмо на продовольствіє, но і на обсїмененіє полий.

Старшина. Ага, ага! Так я зараз... теє...

Писар. Присядьте, Ляріон Потапович! Коломийчишин хлїб тодї тільки мати ме цїну, коли єго дозволють в маґазин сипати.

Старшина. Так ви-ж кажете, що є статя?

Писар. Ет, чудні ви, ей Богу, Ляріоне Потапович! Ви думаєте, що як є статя, так і шабáш? Нї, ще пождїть, та подлубайте в голові: в інструкції одна статя требує перемінити хлїб на новий, а друга кричить, хіба можна десятилїтнїй хлїб, та ще ямний, назвати новим? Розумієте? І тому подобне...

Старшина. Правда, правда... Ото й лихо, що ми теє... хоч і грамотні, та не друковані... а ви вже, як на орґанах...

Писар. Ви не думайте, що всьо так просто в законї? Закон — ето несходимая пуща; там книжок — так і в вашу хату не влїзуть... н-да! Гражданскіє, военниє, уголовниє, межевиє, лїсовиє, поземельниє, імущественниє, подсудниє, неподсудниє, проступниє, непоступниє, недоїмочниє, ціркулярниє... і тому подобне.

Старшина. І тому подобне?! Ох, Господи помилуй, нас грішних!

Писар. А скільки в кожній книжцї оддїлов, розділов, глав, оглавленій, параґрафов? А скільки статий? Бачили, як

два роï зібють ся в одну купу і начнуть вигравати — багато пчіл? Так статий іще більше. Одна говорить приміром — роби; друга — не сьмій; а третя — пробуй! От і лови ті, які тобі потрібні і нанизуй на низку, щоб сила переважила супротивну... Тут і упрієш — потому наука! Не дарма же нашого брата товчуть? Е, коли-б там прямо було сказано: „запрещаєть са, мов, старшині чай пить“, — то всякий би дурень второпав, а то нї — піди, та повчись!

Старшина. Ох, ох! Ви теє... ослаби, остави... припусти й одпусти... візьміть собі, Лукян Гаврилович, по пятачку з пуда, а менї буде й решти...

Писар. Спасибі, Ляріон Потапович, воно точно труда... Но возьміть вниманіє і изобрітеніє...

Старшина. Ох, темні ми! Одначе теє... і пятачки не валяють ся... прости Господи...

Писар. Звісно... та я для вас по гроб живота...

Старшина. Прийдеть ся-ж ще і Мошку, і громадї... та могорич... Ох, Господи, Боже мій!

Писар. Но, возьмітє вниманіє, отвітственность...

Старшина. Ох, не лякайте! Остави, остави... так цур єму! (Павза).

Писар. Хіба ви такі полохливі?!

Старшина. Цур єму, цур! Одверни Господи!

Писар. Та я вас всяким одзивом оборудую, всякими рапортами вознесу, всякою справкою визволю!

Старшина. Так і беріть теє... пятачок..

Писар (довго дивить ся єму в вічи). Воно тошно, Ляріон Потапович, коли што... так дїло опасне... лучче плюнуть!

Старшина. Ну, теє... то й плюнути! Ох, помяни Господи царя Давида і кротість єго! (Нїби хоче встати).

Писар. А який би й вам прийшовсь кушик — вертікальненький...

Старшина. Все в руцї божій...

Писар. І можна-б тим часом... поки новий посередник... оборудувати: все на громаду, а ми з боку...

Старшина. Ге! (Дивить ся на писаря пильно). Так не марудьте теє.. Беріть уже по гривенчику, та й кінець!

Писар. Спасибі, тепер благодарю покорно! Та я-б і без гривенчика... всею душею...

Старшина. Ох, збави нас від напасти... Тільки уже, як слід... Так я оце до Коломийчихи зараз.

Писар. Стійте! Памятайте-ж, поки Степан тут, то він не допустить по чесному, по благородньому наше діло зробити...

Старшина. Еге! Помішав попользуватись з недоїмок.

Писар. А через кого сирітський наділ і ваше покопитнє пропало?

Старшина. Розірвав би єго!

Писар. Так здихаємось!... Даєте руку? Тоді за обчеські гроші викрутимось і тому подобне...

Старшина. Ох, гріхи наші... і не нагадуйте... спати не можу!... (Подає руку). На погибель єму!

Писар. А тепер ідіть і прижучте Коломийчиху холєрним предписаніям...

Старшина. Так, так! Я їй теє... а з вами, вірте! (Іде в ворота). У, жила чортова! Вициганив таки пятака... Про те затягнемо...

Писар. Ач, тихоня! Удає плохого, а й шкуру здере — не поділить ся... Ну, й ми станемо на сторожі і таки забрязчить тут... Тоді й за предмет, і статя прекраснійша, да законоположенія не виходить... (Пішов, сьпіваючи):

Чорнє очі, чорнє очі
О, не глядіть бо так на мене..

Вихід II.

Старшина і Коломийчиха.

Старшина. (ідучи до хати). Щоб іще в пашенну яму не теє... А де тут господиня? Га?

Коломийчиха (виходить). А хто там?

Старшина. Це я, Онуфріївно...

Коломийчиха. Ляріон Потапович? Чого-ж ви сюдою? Милости просимо до господи.

Старшина. Та я теє... до вас, Онуфріївно, по ділу: уже вибачайте, а я теє... протокол!

Коломийчиха. Який? За що?

Старшина. За непорядкі теє... За гнієніє, за порчу воздуха.

Коломийчиха. Що, що? Чи ви ще може не опохмелились, так пожалуйте!

Старшина. Не ті часи, прости Господи, щоб про хміль думати... Холєра — ослаби й остави! Ну, і від начальства штахветний приказ, що коли тільки теє, так анї тхни — протокол і пали.

Коломийчиха. Що пали?

Старшина. Що не попадеть ся!

Коломийчиха. Перехрестіть ся!

Старшина. Хрестили вже мене, Онуфріївно, а за мертве тїло і зловоніє — я зараз протокол...

Коломийчиха. Яке мертве тїло?

Старшина. Да таке, Онуфріївно — здохлий кіт, або кішка, — досконально не знаю — лежить у вас на сьмітнику.

Коломийчиха. Та хіба-ж се мертве тїло? Це-ж падло, а падло на сьмітник і викидають.

Старшина. Сохрани Боже! Тепер за гнієніє біда, а теє... всяке мертве тїло гниє — чи собака, чи кішка, чи ваша милость, от теє... і виходить смрадна́ зараза.

Коломийчиха. Так куди-ж я буду вам здохля́тину кидати? У ваш двір, чи у сї ями́?

Старшина. А на щот сих ям, так я уже маю бамагу, щоб теє... хлїб увесь викинуть і спалить... Завтра й приступимо з божою поміччю.

Коломийчиха. Як се? Хто має право добро моє палити?

Старшина. Холєра! Бачили на базарі, як вивертають?...

Коломийчиха. Так то-ж сливки́ та динї.

Старшина. Всякі гнилі продукти... в бамазї і хлїб теє...

Коломийчиха. Та що се ви, Ляріон Потапович, жартуєте, чи збиткуєтесь над вдовою?

Старшина. Не можу, нїчого не можу; сказано: хто, бува, коли, як так зараз теє... холодна й тюрма!

Коломийчиха. Що-ж се? Денний розбій?! Та ви мене перше спалїть! (Плаче).

Старшина. І спалю, коли теє... одно слово приказ, щоб не було зловонія!

Коломийчиха. Мало ще менї зятька — так палить?! Розграбили, розмантачили, рознесли!...

Старшина. Та я що? Начальство... теє...

Коломийчиха. Ой, ґвалт! Ой, ратуйте! Пробі! (Реве).

Старшина. Та що ви? Все село збіжить ся!

Коломийчиха. Каравул! Граблють! Зять з старшиною!

Старшина (утира лоба). От, зачепив — наказаніє!
Коломийчиха. Та відкіль ви взяли, що мій хлїб гнилий? У сій ямі прóклятій, а там у других...

Вихід 12.

Ті-ж, Степан, а потім Домаха.

Степан. Іще гірший.
Коломийчиха. Душогуб! Ножем ріже!
Старшина. Він уже був теє... з ябедами; та я вашому Степану віри не йму.
Степан. Чого-ж то так? Вигóди на руку нема? Користи з мого язика мало? Я знаю, що кісткою став вам у горлї — мішаю.
Старшина. Та як ти сьмієш, блазень? У тюрму!!
Степан. Не зразу бо! Поволї!! Проти вас я сьмію і не боюсь, бо всї ваші темні дїла знаю; та не вдасть ся вам маґазина ограбити, не вдасть ся й людий обездолити: не залякаєте ви мене і вас я виведу на чисту воду!
Старшина. Ах, ти, припусти і одпусти! Та я тебе теє... у волости... загляну! Не прогнївай ся, Онуфрїївно, — ще-б може тебе пожалував, а через зятька — нї!
Коломийчиха. Ох, змилуйтесь над бідною вдовою, — карайте вже мого лиходія, годї вже менї через його страждати! Саджайте його хоч і в пекло!
Степан (до Домахи, щó ввійшла). Он, чим менї тут не життя! Як мати твого чоловіка пристроює, — старшина виряжа у тюрму, а теща — у пекло.
Домаха. Мамо! Пошануйте-ж мене? Не руште його!
Коломийчиха. І дочка не заступить ся?!
Старшина. Е, я за його теє... приймусь!
Степан. Аби було за що? Совість у мене не вашої...
Старшина. А-а? Ну!
Коломийчиха. Всю ограбив мене.
Старшина. Волочіть на суд!
Коломийчиха. В ноги поклонюсь.
Домаха. Мамо! Краще мене банїтуйте, а не паскудьте моєї дружини!

Коломийчиха. Та Бога бій ся! Він сьміють ся над нею, рило верне, плює в вічи, полюбовницю заводить...

Степан. Брешеш! За таке слово... стережись!

Домаха. Мамо! Коли ви мене будете при всіх бити такими словами..., то я перестану вас матїрю звати..., з памяти викину те слово...

Коломийчиха. Чуєте? Дочка матері зрікаєть ся! То він призвів!

Степан. Сьвята та божа! Весь би сьвіт обдéрла — таке ненажерливе серце — і все оте людське добро закопала-б у землю, щоб краще згнило, як отой хлїб, аби не користував ся народ, всіх би проковтнула з дочкою, а тут плаче, — та від твоїх слїз трава жовкне!

Коломийчиха. Чуєте? Чуєте?

Старшина. Ходїм — я сьвідок... Заступимось! (Одходять до хати).

Домаха (до Степана, ламаючи руки). Христа ради! Скажи менї щиро — у тебе полюбовницї нема?

Степан. Нема!

Домаха (на колїна пада). Правда?!

Степан (підніма її). Правда!

Домаха (з риданнєм ёму на груди). Степане! Тобі одному!!

ЗАВІСА.

ДІЯ ТРЕТЯ.

Садок — пасїка. По серединї — вуліки, св Зосим. На першім плянї: праворуч — курінь чи халабудка; лїворуч — в кутку криниця, камінем обложена. і тин з перелазом; від неї хід у бік, за лаштунки. — На третім плянї за св. Зосимом дерево, на яке можна лїзти. До хати хід праворуч вглуб.

Вихід І.

Степан, Домаха, Дїд і Наталка.

[Степан лежить, прикритий білим рядном, спить; Домаха сидить в головах, робота на колїнах; Дїд сидить на обрубку. Наталка рве на середнїм дереві черешнї і скида в відро].

Домаха. Позавчора ходив він кудись по обчеським дїлам: циганка приходила до матері, казала... А я не вірю, та побиваюсь; коли це у вечері вертаєть ся: мати до його такі прúязні, що я аж здивувалась... Запросили вечеряти; от він поїв трошки гречаних галушечок, та й пішов у клуню спати. А так у óбляги, як закричить, — ледве долїз до дверий... Я вискочила, та так об землю й ударилась: „Ратуйте, кричу, хто в Бога вірує!“ Збіглись і Наталка, і Леонтій, підняли мого Степана; а він, як дитина, поліг на руках і голову звісив: лице бліде, аж зелене, волоссє на чолї злиплось, очи побілїли, а під ними сині смуги лягли... ледве дише, тільки крівава піна падає з уст... Одходить, Богу душу оддає! Мати на силу прийшли; я в ноги їм: „Ратуйте“! А вони, — по циганку-б то знов? Так я не дозволила, та до батюшки; зараз і прийшли: як почали — молоко, та оливу, та молитву, і хоч трохи одратували, спасибі милосердному Богу та їм...

Дїд. Сьвята душа. — А з чого-б, ти думаєш, стало ся?

Домаха. Хто єго зна, а щось страшне...

Дїд. Не любить єго твоя мати...

Домаха. Не люблять... Не добрі вони...

Дїд. Як-же ти не заступиш ся — адже він тобі любий?

Домаха. Та він менї такий, — душу-б оддала... А тільки я, безталанна, не мила єму...

Дїд. Он що?! Ох, ох, ох! Ти не побивай ся: може у його горе яке непідсильне, що не в моготу й волочити, от він і до тебе байдужий і до радощів.

Домаха. А чого-ж до других? От, за всїх мучить ся.

Дїд. Того, що в його серце чуже; ти за те не ремствуй!

Домаха. Чого-ж до мене у його жалощів нема?

Дїд. Може таких, яких би ти бажала, поки й бракує, а ти правиш — от єму й досадно. Приміром у мене гроший би не було, а ти з мокрим рядном...

Домаха. Коли-б не було, то й жалю нема; а коли-б довідалась, що для других є, а для мене тільки дасть Біг, то я-б і вас не пожалувала.

Дїд. Бачиш, яка ти пишна та горда!

Домаха. Все-б перемогла, всякі-б муки перетерпіла, а щоб покірно зректи ся свого щастя ради другої — нї! У мене від цїєї думки серце вяне.

Дїд. А ти не давай думкам волї, бо від них все лихо зрина. От і мене посиротили давно, та як-би я дав думкам волю — гріх би вчинив, а то й ходжу з своїм горем... Ну, прощавай, — я ще навідаюсь! (Цїлує Степана). Дивись от за ним, не спускай з ока, — він ще плохий. Бач, до чого єго довела людська злоба, так хоч ти пожалїй бо над ним вороги, як крюки, уже каркають.

Домаха. Не одступлюсь. А вам, дїдуню, спасибі за вашу приязнь до його, за ласкаві речі!

Дїд. Що там? Всї ми дурні перед Господом; нехай-же Він і єму і тобі буде в поміч! (Іде). А таких злочинцїв крити не можна — гріх! До душогубства дійшли! (До Наталки): А ти, Наталко, коли що — до мене: менї Леонтій казав...

Наталка. Спасибі! Нехай вам Бог за сироту!

Вихід 2.

Домаха і Степан.

Степан. Ох! Тут був хтось?

Домаха. Дїд приходили. Розбудили? Як-же тобі?

Степан. Нїчого; а дїд добряча душа... Дай менї руку! (Бере). Моя ти горлице! Упадаєш все, ночі не спиш, аж очи запали.

Домаха. То пусте, пройде, аби ти, мій соколе, одужав.

Степан. Не трівожи ся: я такий уже, хоч і встати. (Підводить ся).

Домаха. Нї, нї! Лежи: куди ще тобі!

Степан. Ти як з дитиною... а я був... проти тебе... може за те і караюсь?

Домаха. Все, все забула; одно тільки ласкаве слово від тебе, один приязний погляд — і я щаслива... така щаслива, така щаслива! (Припада).

Степан. Золоте у тебе серце...

Домаха. Тепер Господь менї повернув тебе, визволив з ями, то я тебе, голубе мій, хоронити му, як зірницю в оцї: адже мене ти не кинеш?

Степан. Сам не кину... А може добрі люди поможуть...

Домаха (злякано). Як люди? Розрають нас знову? Не бути цьому, не бути! (Пригорта).

Степан. Заспокій ся: нїхто мене красти не хоче, а з сьвіта зігнати пробують.

Домаха. Ох і не згадуй! Одведи, Мати Божа, заступи і помилуй!

Степан. А про те кожну хвилину можуть підсипати.. Хороше моє життє!

Домаха. Хто підсипати ме?

Степан. Чи ти-ж не догадуєш ся?

Домаха. Ай! (Закрива вид руками).

Степан. Вона мати твоя — то моя смерть!

Домаха. Ой, мамо, мамо! Та краще-б ти мене порснула ножем! Тут і зоставатись страшно...

Степан. Одна й думка, аби встав... хоч у Очеретовате...

Домаха. Нї, не в Оче-ре-то-ва-те! (Павза. Гостро дивить ся).

Степан. Куди хочеш... От, сили тільки нема: украли послїднє добро, ограбили!

Домаха. Одпочивай — сили вернуть ся; я від тебе не одійду, вітру дихнути не дам, з своїх рук годувати му.

Степан. Ох, Домахо, Домахо! Що менї з тобою, голубко, чинити? Любиш мене, а моє серце побите, пошарпане... Що зможу, що в силї — все для тебе, — а що не зможу — не нарікай...

Домаха. Я і малому щастю рада.

Степан. Ослаб я страшенно: оце мене як збентежить що, то так серце і похолоне, а сила зника, мов до землї тягне — самі очи склепають ся...

Домаха. Так і спи, одпочивай; тут затишно й холодок, — воно дасть Бог сном і перейде; а я заколихаю тебе, як дитиночку, засьпіваю і колискової, що ти вчив...

Степан. Горличко моя! (Закрива очи).

Домаха (довго дивить ся, маха лопушиною і тихо, тихо сьпіва): „*Ой, люлї, люлї, моя дитино, — в день і в ночи*“.

Вихід 3.

Ті-ж і Коломийчиха.

Коломийчиха (іде здаля. До Наталки). А ти менї рви, то не в рот!

Наталка. І смаку не знаю.

Коломийчиха. Не знаєш?! (Наближаєть ся). Домахо! (Домаха затремтїла, опустила голову й стала шити).

Коломийчиха (підійшла). Домахо!... Дитино моя! (Павза). Домахо, чуєш? (Домаха підвела очи і гостро встромила їх у матїр).

Коломийчиха (опустила очи). Ти-б пішла хоч поїла, а то, як мара сидиш...

Домаха. Не хочу.

Коломийчиха. Присилуй себе... (Павза). Чи ти чуєш?

Домаха. Тихо!

Коломийчиха. А! Він тут! (Домаха заступа дорогу). Єму-ж лучче? (Павза). Що ти, мов камяна стала? (Павза). Доню! Не вже ти до матері й обізватись не хочеш?

Домаха (через силу). Важко.

Коломийчиха. З матїрю? Бог з тобою, доню! (Відійшла, утираючи очи. Пантрує Наталку, а далї — до криниці).

Домаха. Ой, мамо, мамо! (Опустилась важко).

Вихід 4.

Ті-ж і Свиридиха з молодицею.

(Молодиця перш почала брати воду; Свиридиха надходить).

Свиридиха. Помагай Біг! — З пятінкою!

Молодиця. Спасибі і вам!

Свиридиха. Чула про Коломийчиху?

Молодиця. Якесь нещастє?...

Свиридиха. Зятька отруїла.

Молодиця. Не вже? Степана?

Свиридиха. Жаби дала, з злости, що на зятьку не пожившила ся...

Молодиця. Ох, моя матінко!

Свиридиха. Щоб я луснула! Така не отруїть? Ого!!

Молодиця (ідучи з відрами). Що то на сьвітї дїєть ся?

Свиридиха (зуздрівши Коломийчиху). Благодїєчко! Здорові були!

Коломийчиха. Будьте і ви, кумасю.

Свиридиха. А що, погано вашому зятеви?

Коломийчиха. Здоровісенький; покачав ся там трохи, а тепер вилежуєть ся...

Свиридиха. Ззїв чого небудь такого, чи що?

Коломийчиха. Господь єго зна... Тепер лихі люди на мене, я знаю, раді і гори вернути... А я, як Христос перед жидами.

Свиридиха. Так, так; потурайте, чого не набрешуть, ка́торжні ироди! Хіба їм паршиві язики совість заціпить?

Коломийчиха. Та й то, скажіть на милість, кумасю; розміркуйте: кому хто більш на завадї? Чи він менї, чи я єму?

Свиридиха. А вже-ж: що він вам? Не дала свого добра ні шеляга, та й уже! Тут не то він, а і рідна дитина нїчого не вдїє.

Коломийчиха. Ну, а єму то я на завадї, бо поки жива, то нїчого з рук не пущу, а як умру, то він уже дурну жінку ограбить.

Свиридиха. Такий би не ограбив? Ого! З пірєм злапає! Єму, аби тещі здихатись...

Коломийчиха. Так ото-ж для тещі і були галушечки приготовлені, та якось знехотя і покуштував... Господь знати

безневинного одвів, а призводника єго-ж рукою і покарав... Тільки ви не кажіть нїкому!

Свиридиха. Цур єму!... Та я власними ухами чула, як він похваляв ся, що, мов, хоч сам пропаду, а єї, душогубку, доїду! От, щоб мене хрест убив, коли брешу!

Кололомийчиха. Пропала-ж я, пропала! Що менї, бідній, робити, і ума не приложу... (Утира очи).

Свиридиха. Тягнїть єго до суду!!

Коломийчиха. Правда: може-б хоч усовістили, чи мене, бідну вдову, захистили. Так, коли треба буде менї сьвідчиків, — уже ви не одкажіть, кумасю, а я вже оддячу: добре дїло зробите, все одно, що перед угодником Миколаєм сьвічку поставите...

Свиридиха. Як-же, як-же, моя благодїєчко; та я за вас роспережусь, землю їсти му, жабу ссати му: сама бачила, сама чула, мов у серединї в його була! Прощавайте!

Коломийчиха (в слїд). Спасибі вам, праведна душечко, спасибі! (Повернулась і до Наталки): А ти чого за пазуху вишнї ховаєш?

Наталка. А куди-ж єго на дереві?

Коломийчиха. Ще нахопить ся який чорт, та подавить...

Вихід 5.

Ті-ж і Мошка.

Мошка (виходить здаля). А я до вас, люба панї, по дїлу... (Бере пригоршню черешень). Слїчна ягода, антик!

Коломийчиха. Та тільки-ж Господь і вродив, та й то обнесли.

Мошка. Ви-б моїй Ріфунї з ласки...

Коломийчиха. Дам, дам... Ну, яке-ж дїло?

Мошка. За хлїб ваш справа вигорить... Я вже так за вас, так за вас, іх бін а їд, аж заслаб... ой вей! Той напосїв ся було палити, ну, теперички гроші заплатить... хоч і малі, а все-ж гроші!

Коломийчиха. Ох, ох! Бідна я удова; хоч ти вже Мошко за мене — оддячу; знаю, що рука руку...

Мошка. Ну, а як єму?

Коломийчиха. Видужає.

Мошка. І не буде ґештербен?

Коломийчиха. Одходимо — встає уже...

Мошка. Ой, вей! На що то? У вас така а ґіте копф! (Чухаєть ся). Ех, досадно! Ну, так знаєте що-о! Теперички ще нужнїще...

Коломийчиха. А що там?

Мошка. Нам треба мішків зо два, зо три самого попорченого зерна... але секретно...

Коломийчиха. Так приходьте з мішками і беріть у ночі.

Мошка. А как ґосподін Барбос? Вони у цей час не на ланцузї і можуть розсердитись... а тут ще до них вискочить і ґосподін Леонтій з дрючком... може бути а ґіте кумедия!

Коломийчиха (усьміхаєть ся). Не бій ся: я на сю ніч Барбоса привяжу, Леонтія зашлю, а сама двір пантрувати му.

Мошка. Слїчно, далї-Буґ, слїчно! (Озираєть ся). Нам ще треба на малий час мати і ключ від маґазина.

Коломийчиха. Ключ у Степана на очкурі.

Мошка. Ключ у Степана, а Степан у панї-матки...

Коломийчиха. Гаразд! Зайдеш, як смеркне. (Мошка пішов).

Вихід 6.

Ті-ж і Леонтій.

Коломийчиха. А ти куди це?

Леонтій. Та казали-ж будяки у сливах вибити, чи що?

Коломийчиха. Дивись же — коси менї не поламай!

Леонтій. Та я нїчого! (Коломийчиха повернулась, а Наталка Леонтію повну шапку черешень).

Коломийчиха (до Домахи). Доню! Дитино моя! Одумай ся! (Павза). Та єму-ж зовсїм хороше; не бій ся — видужає... Молись милосердному Богу і Пречистій Матері за їх ласку!

Домаха. Правда — тільки Божа сьвята ласка...

Коломийчиха. Так ззїдж, донечко, хоч чого небудь... (Розгляда крадькома Степана).

Домаха. Не можу... не одійду... менї й не на думцї...

Коломийчиха. То я сюди принесу: хоч ложечку попробуй, хоч ложечку...

Домаха. Хіба може... позавчорашні галушечки, то ззїм...

Коломийчиха (аж одхитнулась). І ти на матір? Ой, доню? Не бий ножем, коли не знаєш напевне! Не бери гріха на душу!

Домаха (закрива вид). Ох, яка я нещасна! (Рида). Простіть!... Я піду... взім....

Коломийчиха (обнїма і одводить). Вір, дочко, — ти менї дорожча над усе... і я... що тобі дороге, те й менї дорогим стане...

Домаха. Наталю! Гляди-ж тут... і як що, зараз мене клич!... (Заходить).

Наталка. Гаразд, не бійтесь!

Коломийчиха (зупинившись). Ти от збігай тільки, та горшки висунь!

Наталка. Зараз! (Побігла).

Коломийчиха (хутко вертаєть ся до Степана). Там десь і ніж лежав? А-а! (Бере, нагинаєть ся і одрізує ключ). От, ремешок! (Хова ключ, ніж кида і утїка хутко).

Вихід 7.

Наталка і Леонтій.

(Наталка виносить рядно, розстила і висипа на єго вишнї; розгорта і сьпіва веселу „ad libitum“ пісню).

Леонтій (іде позаду з оберемком будяків; кинув, та підкравсь і обняв міцно Наталку). Ух, моя зірочко!

Наталка. Ой!! Чи ти не сказив ся?

Леонтій. А що?! Я нїчого...

Наталка. Як нїчого? Он дивись, що наробив? Всї черешнї...

Леонтій. Та чорт їх бери! Нїчого!

Наталка. Нїчого, нїчого! Он дивись! (Вийма з пазухи подавленї черешнї і маже по виду Леонтія).

Леонтій. Е, коли так, так я-ж тебе! (Бере жменю черешень).

Наталка (за руки єго). Левку, голубчику! Ой, не руш! Не буду серденько більш! (Вибива вишнї).

Леонтій (збира і за Наталкою). Е, коли я нїчого, а ти мене, — так і я!

Наталка (тїка). Ой, ґвалт! Серденько!! Не бу-ду!!

Вихід 8.

Ті-ж і Марина.

Марина (виходить до криниці, чорним платком запята) Дївчино! Не знаєш, де тут Степан лежить? Менї казали в пасїцї...

Наталка (засоромилась). Он, там, у куренї...

Марина (йдучи). Що він? Як ёму? Живий ще?

Наталка. Хвалити Бога, лучче.

Марина (як підійшла). Господи! Що ви зробили з ним? Це тінь одна! Царице Небесна, пожалься! (На-вколїшки).

Наталка. Е, що тепер, а як-би вчора глянули!

Марина. Замордували, замордували! Ёму вже рясту не топтати!

Наталка. Видужають, як Бог дасть! (Пішла, пильно приглядаючись, спочатку до вишнї, а потім до хати).

Степан (прокидаючись). Хто тут? Голос ёї! Чи сон це, чи рай уже? (Побачивши). Марино! Зірочко! Щастє моє!

Марина (обнїма). Степку рідненький! Заспокій ся! Це я... Тільки не трівож себе.

Степан. Яким чудом? Чи Бог перед смертю уже наді мною зглянув ся?

Марина. Не кажи такого, не думай; ти одужаєш, — я вірю милосердію божому і правді небесній... Та ти і виглядаєш гаразд: зблід трохи — правда; але така страшенна хвороба... від чого то?

Степан. Від тещиної руки; наступила на життє моє...

Марина. Я чула і скамяніла з жаху! Ох, яку власть лукавий над миром узяв! А жінка-ж?

Степан. Побиваєть ся... Вона не при чім тут...

Марина. Я знаю, що вона тебе любить; тільки як-же вона від матері не могла тебе захистити?

Степан. Куди їй бідній, проти тієї залїзної волї! Вона і ёї доїде, а що мене, то вже неминуче в землю вбє! Та не тільки вона, а тут чимало й поплечників знайдеть ся: на заваді я їм... живцем би зїли...

Марина. Боженьку мій! Завіщо-ж то? Що ти їм учинив?

Степан. Та й нїчого; хіба один чоловік може побороти зграю здирщиків, зухів, що́ тільки й годують ся та жирують з людського лиха? Ну, не стерпиш, загавкаєш, покажеш на них пальцем нашій темноті... Що-ж, почухають ся, та й годї; а пявкам людським все-ж досада, що на них показують, — вони не люблять лементу, а люблять порядок та тишу... Ну й вернуть на мене гори, готові в ложцї води утопити!

Марина. Цур їм! Не розпа́люйсь так, не говори хутко: бач, аж забива тобі дух... На ось води!

Степан (пє). Не можу, не можу здержати серця: так мене і гризе, й порива... Тепер от під недорід та хворобу уже щось наші зверхники з жидом заколомутили...

Марина. Та не побивай ся так: тобі ва́да, ти ще слабий... Лихе само себе виявить...

Степан. Як раз, діждеш ся! (Закашляв ся). Сухе, добірне зерно з мого маґа́зину продавати хотять! Сухе, як порох, чисте, як скло! Так я до нового посередника і подав ся...

Марина. Ну, і що-ж?

Степан. Тут, бач, поки нового посередника наставили, так справляв должность з другого участку; ну, тому й свого діла не переробиш, а на чуже уже не вистача часу... Так і орудував у нас „письмоводитель“ — старий хапуга... А нашим це на руку ковінька. Новий же, на моє щастє, прибув, хоч тут і не знають, і мене вислухав уважно: — „Не бій ся, каже, кривди не попущу; а ти гаразд робиш, що за громадським добром так пильнуєш!“ Далебі, такий славний!

Марина. От, бач, сьвіт таки не без добрих людий!

Степан. Та я боюсь, щоб доки сонце зійде, роса очий не виїла: наші не дрімають, чатують... Он і теща галушечок гречаних зварила менї, потрактувала...

Марина. Годї! Не воруши себе... Бач, як задихав ся, одведи Господи! Я, як почула, то й полетїла вітром, не тямлючись, тільки одна молитва у серцї стояла — тебе застати, тебе ратувати...

Степан. Моє ти щастє! Та один погляд твоїх ясних очий надає менї стільки сили, що я чую себе дужим, зовсїм здоровим... О! (Підводить ся). Трохи тільки в голові крутить ся, але трохи... і то того, що серце з радости мало не вискочить, аж тукотить... Чуєш?

Марина. Заспокій ся! І я щаслива за ласку божу, що тебе бачу, що тебе чую...

Степан. Ах, яка ти менї дорога! Сонце! Сьвіт! Радість!

Марина. І ти менї... тільки... що я тебе просила...

Степан. Слухай, моя єдина! Домаху менї так жалко, так жалко, що я-б своє серце розірвав, аби єї заспокоїти!

Я корив ся твоєму слову, перемагав себе і єї сльозам присягав ся, нагнуть своє серце, скільки мога... Але що-ж я вдію? Як побачив тебе, так у мене аж кричить отут, аж ґвалтує щось над моїм розумом, наді мною!

Марина. Ох, то горе, велике горе! Воно вяже менї руки, заковує в кайдани мене! А я гріла такі чудові гадки, думала, що за божою помочю і життє нове піде, сьвітле та тепле...

Степан. О, я і жду тільки нового життя, та думка тільки і держить мене на сьвіті: так далї битись з оцим моїм пеклом — нї змоги, нї хітї! Тільки й бажання — встати і нїколи сюди не вертатись.

Марина. Правда, біля такого нелюдського серця жить небезпечно: сатана і вдруге підібє, а оборони нема...

Степан. Нема! Чим же боронити ся проти такого ідола, як моя теща, чим захистити ся від вовків? Покорою, тихим словом, сльозою?

Марина. Часами і люте серце сумирить ся...

Степан. Як приволочеш до ями? Нї, проти зла тра і змагати ся силою, кулаком, поки єго не задавиш, не то воно проглине мир!

Марина. Не говори, Степку, так: ґвалтом зла не викорениш, а більш роздратуєш... Та й гріх же душу скверннти того ради, що лихо панує?

Степан. І сквернити! Яка-ж заслуга про свою душу дбати, а брата не визволить з зубів лиходія! Та хай я і кару від Бога прийму, та принаймнї знати му, що не побояв ся за обездоленого заступитись.

Марина. Ох, Степку, тебе страшно й слухати... Дїд не те проводив.. А у твоїх річах і завзяттє хороше, і якась спокуса...

Степан (дише важко і дивить ся радісно). Ах, як я кохаю тебе! Мозок теряєть ся!...

Марина. Степаночку, що ти? Лихий тобі серце бентежить...

Степан (палко). Умерти-б зараз: не сила більш муку нести... (Обнїма).

Марина (борикаючись слабо). Степане! Що це? Я-ж людина... У мене серце живе ще, не мертве... Пошануй мене!... Я тебе те-ж... (Цїлує й одскакує з жаху). Боже! Що я дію?!

Степан. Куди-ж ти, куди?

Марина (хапаєть ся за голову). Пекельний гріх!... Забути совість... Бога... забути закон... жінку твою безневинну... Одведи Мати Божа!

Степан. Не тїкай! Зглянсь!

Марина. Коли ти... отак... то й не побачиш...

Степан. Прости! Плохий я ще... волї нема...

Марина. Я в селї пробуду, — паспорта треба... ще навідаюсь... (Хутко виходить).

Степан. Сонечко зникло... знов темрява! (Сливе пада на постїль і, зімкнувши очи, важко дише).

Вихід 9.

Домаха і Марина.

Домаха. Хто? Хто до мого Степана приходив?

Наталка. Якась... мов черничка.

Домаха (доганя Марину). Стій! Хто ти така?

Марина. Дївчина з Очеретуватого, Марина...

Домаха. А-а! З Очеретуватого? (Збентежено). Чого-ж ти приходила до мого чоловіка?

Марина. Навідати вбитого, ратувать від напасти...

Домаха. А тобі яке до його дїло?

Марина. Він моєму серцю дорогий...

Домаха (хапа єї за руку). Ти полюбовниця єго?!

Марина. Ой!! (Павза). Пробач тобі Боже це слово: ти ним ударила мене дарма. Глянь мені в вічи, чи я-ж здольна такою лиходїйкою бути, чи здатна другому життє заступити?

Домаха (довго дивить ся на неї пильно). Так, хто-ж ти?

Марина. Я з ним виросла змалку: вкупі ми сиротами бігали, вкупі нас панночка одігріла, за кревних прийняла в двір, осьвітила нам розум, вкупі нас Господь покарав смертю нашої панночки-матері і вкупі нас знов почала бить лиха доля...

Домаха. Даруй менї, коли я тебе образила... Тільки серце моє болить і не дійма уже віри нїкому, нїкому: я сама нещасна, така нещасна, що і вороговн того не побажаю! Тебе поза очи ненавиділа я, бо Степана мого серце все обік тебе...

Марина (спустила очи). Правда: ми перш і побратись хотїли...
Домаха (з жахом). А-а! Так, так?!
Марина. Але стій! Божусь, сестро, що я тепер люблю єго, як кревного, як брата, як друга... Тобі горе збурює душу і лихим бентежить думки...
Домаха. Ох, тяжке оте й горе, — чорним тума́ном на душу зляга, не дає дихати...
Марина. Знаю, сестро, знаю!
Домаха. Нї, не знаєш! Ти не знаєш, які то тяжкі та безпросьвітні ночі, коли лежиш сама собі на сирітській постелї і нї до кого обізвати ся словом, а в серцї мов ніж стремить і воно по йому тукотить: „Не любить, не любить!“ Ти не знаєш, як тодї думка за думкою нові вісти приносить, що він з дру́гою розмовля, а то й обнїмаєть ся, і як від того огнем тече кров і палить у грудях... А-а! Такої муки ще ти не знаєш!
Марина. Заспокій ся! Ти любиш єго?
Домаха. Над розум, над життє, над усе на сьвітї: на гріх, на каторгу за його пі́ду, а не віддам нїкому!
Марина. Бачиш — ти кохаєш єго над міру, не хочеш нїко́му віддати, кидаєш ся на мене, як на ворога, а як-же ти єго не встерегла від других ворогів?
Домаха. Чи я-ж винна?
Марина. Ти дочка; мати твоя не звір; певно тебе хоч і по своєму, а любить, так ти-б могла постерегти нена́висть єї до своєї дружини і потушити єї заздалегідь...
Домаха. Може; тільки мої муки сліпили менї очи...
Марина. А ті муки піднїмали у матері ще більшу на твого чоловіка злобу...
Домаха. Ох, і то правда; але що-ж менї чинити було?
Марина. Більше чоловіку віри діймати і покладатись на Бога; не докорами та підзво́рами єму серце труїти, а теплою ласкою, та покорою пригорнути єго до себе...
Домаха. Чи я-ж не пробувала, чи я-ж не побивала ся?
Марина. За себе певно, а через те і лихо на сьвітї встає: от ми обидві єго, нещасного, любимо, тільки не однакова наша любов: я за єго щастє готова вік страждати, а ти для свєго щастя готова й єго стратити...
Домаха. Зо мною ще нїхто так не говорив... Твоє слово запада менї в душу... Тільки серце щемить... Скажи менї,

на Бога, як на сповіди перед смертю: ти не однімеш у мене Степана, не по мою душу прийшла?

Марина. Присягаюсь Богом, що Єму Милосердному доручила я своє серце і зрекла ся земної утїхи на віки!... Я прийшла свого друга побачити, а не твоє щастє грабити, вір! І перше я одного тільки й бажала, щоб Степан покорившсь Божій волї, полюбив тебе, став щасливим, а тепер, побачивши тебе, тільки за вашу згоду і буду Бога молити.

Домаха. Ох, коли-б тому була правда... я-б тебе, не знаю як... (Хоче обняти й вагаєть ся).

Марина. А ти менї все таки не віриш? Вважаєш за свого ворога?

Домаха. Не знаю — щось мене тягне і ножем одпиха...

Марина. І мене, як сестру, не обнїмеш?

Домаха. Обнїму... тільки не ходи сюди... не бач єго... менї страшно... ледве одратувала... і знов...

Марина. Значить, не віриш... Бог з тобою! (Пішла).

Домаха (вагаєть ся). Стій! Я хочу вірити! (Марина стала). Тільки.. (Махнула їй рукою від себе). Не вже вона мене дурить? І очи, і голос купують мою віру, а про те вона видко... вчéна... обійти може... А як лукавить? У-у! Що-ж менї з собою робити? І горить, і кипить усе! (Іде хутко до Степана; зупиняєть ся на ґвалт).

Вихід 10.

Ті-ж і Коломийчиха.

Коломийчиха (до Наталки). А підійди-но сюди, підійди!

Наталка (підходить). Що-ж там?

Коломийчиха. А це що? Вишнї мої! А це що? Добро моє! (Підбира). Ах, ти, сибірна! (За косу). Та я тобі косу одірву!

Наталка. Не руште! Годї!!

Леонтій (вискакує). Ви вже нї, нїчого... а то я не знаю... а нїчого не побоюсь!

Коломийчиха. Ти ще менї звідкіль? Дивіть ся! Аж по уха заїв ся черешнями... Та що ви мене вкінець грабити хочете? Ироди каторжні, сатанинські виплодки!

Леонтій. Та хай вам з черешнями... Я за рощотом... (Наталка тїка).

Коломийчиха. За рощотом? У робочу пору?!

Леонтій. А що-ж? Я нічого собі... а ви раз-у-раз... і на дівчину... так чого там? Давайте рощот!

Домаха (підбіга). Бога ради, мамо, не кричіть!

Коломийчиха. Геть менї, навіжена!

Леонтій. Рощот давай, та й нічого...

Коломийчиха (до його, — той одступа). А, щоб ти на вила собі кишки вимотав, щоб з тебе дух виперло, стонадцять куп чортів твоїй матері і твоєму батькови! (Випиха Леонтія).

Домаха. Мамо! Цитьте!!

Степан (схоплюється ся). Ґвалт? Марина?! Чи не єї баніту-ють? Теща? Горло переруву! (Одягається непритомно і бачить ніж). А! До речі!

Коломийчиха (наступа на Домаху). Та що ти мене своїм бовдурем, — я єго не так піднїму! Я всїх вас...

Степан. Катюга! Тїкати до дїда.

Домаха (заступа дорогу). Мамо! Не руште мого чоловіка! Буде вже!

Коломийчиха. Матїр зобидили, так ти не за мене заступаєш ся, а за свою ганчірку! Он, полюбовниця до його приїхала — радій! Повісить єї він на шию собі, на твоїх очех!

Домаха. Неправда! Мовчіть! Цього не буде!

Коломийчиха. Буде! Буде! Буде!

Домаха. Не мати ви: я від вас на віки втечу!

Коломийчиха. Тїкай дурна до єго полюбовниці! (Пха).

Домаха (пада). Ай!! (Коломийчиха безуважно пішла).

Степан (підбіга й припада до Домахи). Ходїм, Домахо! Не плач, не плач же! Не вважай — то не мати... Ох, тільки щї сльози... тяжкі, тяжкі... А! Немов топлене оливо крапля по краплї пробивають груди...

Домаха (голосить). Полюбовниця... полюбовниця! На що-ж ти мене, матїнко, породила? Чом ти мене до схід сонця в ставку не втопила? (До Степана): Та убий мене краще, убий, прошу: менї лекше буде...

Степан. Що ти? Господь з тобою!

Домаха. Ота розлучниця моя, Марина, прийде сюди і ви вкупі наді мною сьміяти метесь?

Степан. Брешуть вони, брешуть на безневинну! І як ти кожному иродови віриш?

Домаха (сплеснула руками). Та як-же не вірити, коли всї, всї кричать...

Степан. І всї, всї брешуть! (Зло). Не говори й ти так!

Домаха. Як-же мовчати? Сили нема! Не любиш ти мене, через когось ненáвидиш! Я сподївала ся, що хоч тепер... та що вже я не роби, хоч землю їдж...

Степан. Знов докори? Та не рви мене тупицею!

Домаха. Не любиш, ненáвидиш! (Розпалилась; очіпок спав). Чи бачила я ласку, чи чула тепле слово від тебе? На мої тихі речі — мовчиш; підійду до тебе — тїкаєш; присяду — встаєш; приляжу — одвертаєш ся... А! Та чи єсть же більша образа на сьвітї?!

Степан. Та хворий я... У мене отут не серце, а жужелиця! (Закашлюєть ся).

Домаха. Мати Божа! Тебе беру в сьвідки, — чи я-ж тому винна? Хіба-б я завязала тобі сьвіт, коли-б знала?... Слухай! (Кладе єму руки на плечі). Скажи менї, не крию-чись, честно скажи, як перед Богом на сповіди, чи ти й досї любиш Марину?

Степан (вагаючись). Люблю..

Домаха. Ха, ха, ха! Бачиш, а казав, що брешуть!

Степан. Люблю, але не так, як ти думаєш: не коханка вона менї, не полюбовниця, — я горло кожному перерву, хто осьмілить ся вдарить єї тим словом, — а пóдруга, все одно що сестра, і я єї, як кревну, люблю...

Домаха. І ти єї любиш, як кревну, як друга? Ха, ха!! Адже-ж ти з нею, отою сестрою, хотїв був побратись?

Степан. Ну, що-ж? Хотїв...

Домаха (скаженїє). Так, не вірю я! Брешете ви обоє! Ти через сестру оту ненáвидиш мене, через розлучницю мою люту: вона в твоїм серцї, як жаба, сидить, вона й не пуска туди нїкогісенько!

Степан. Схамени ся! Не дратуй мене! Не печи менї огнем серця! А єї не сьмій лаяти: вона тобі зла не вчинила.

Домаха. Як не вчинила? Кому ти законний чоловік — менї, а чи їй? Кому я припоручена Богом — тобі, а чи їй?

Степан. Та вона мене від тебе не однїма...

Домаха. Як не однїма? Коли ти тільки про неї й думаєш, коли ти сохнеш по їй, крівю сходиш по їй, по гадюцї!

Степан. Ей, не займай єї, не лай! Не буди в моїх грудях злоби, бо я не знаю що...

Домаха (несамовито). Бити меш? За неї, ка́торжну? А!! Так, бий же за підлу, бий! (Розпатлалась). Украв у мене через неї і щастє, і радости, і красу мою, то знущай ся уже вкінець! Бий, топчи мене ногами!

Вихід II.

Ті-ж і Коломийчиха.

Коломийчиха (надбіга). Так єго! Так єго!

Домаха. Ідіть собі! Не руште нас! Це моє дїло: між чоловіком а жінкою — один Бог!

Коломийчиха. Так між чоловіком же, а не чужим полюбовником?

Домаха. Цитьте! Не треба менї вас!

Степан (дріжить). Нехай договорює; нехай мирить, нехай сїє межи нами щастє! Вимещаєш, відьмо, за пана, що добра єго не ковтнула? Знов готуєш галушечки?

Коломийчиха. Та як ти сьмієш, щеня, розвіляти писок на мене? Тебе ще, блазня, не вчили, дак я поучу! (Кидаєть ся бити).

Домаха (хапа за руку). Не руште! Не займайте!!

Степан. Пусти єї, — нехай зачепить, нехай спробує!... Ой, очортїла-ж вона менї, як очортїла. (За спиною держить ножа).

Коломийчиха. Ах, ти, виплювок! Похвалять ся здумав?! Та я тебе, як тріпоню́!!

Домаха. На Бога!! Не руш єго! Йди собі від гріха: він мій, а не твій!

Коломийчиха (одпиха єї). Так і учи єго! В ухо заїдь падлюці! (Між дочкою й матїрю йде боротьба).

Степан (трусить ся, не при собі). Пусти свою матїр, — хай вона спробує... в ухо заїде... (Задихуєть ся. — Коломийчиха вирвалась; Степан до неї. Домаха, завважавши ніж злякано межи них порываєть ся, не маючи сили й кричати, і пада).

Степан. Ну, бий же! Сам себе підставляю: життє моє знівечила, так нївеч і честь! Потїш свою паскудну, злодїяцьку руку, та дай уже і менї потїшитись! Ух, і потїшусь же!!

Коломийчиха (назад). Ґвалт! Убє!! (Степан несамовито дріжить і кида з огидою ніж).

ЗАВІСА.

ДІЯ ЧЕТВЕРТА.

ПЕРША КАРТИНА.

Середина сьвітлиці в Коломийчихи, доволі багато вбрана. Двері по середині і в кімнату.

Вихід І.

Коломийчиха, старшина і писар (сидять за столом і частують ся).

Коломийчиха (налива чай старшині). Викушайте! Що-ж ви так мало? (Підлива в чай руму).

Старшина. Благодареніе Господу уже по сеє... гріхи наші і попущення... (Гика часто і чим далі — соннійший).

Писар. Вєрно і неопровержимо.

Коломийчиха. Та ще подужаєте, а там он запіканочка готуєть ся...

Старшина. Запіканочка?! Ох, скусительство... Так значить ся... теє... задатку взяли ви сто карбованців... о!

Коломийчиха. Взяла, взяла бамажкою...

Старшина. І хліб увесь, пані моя, теє... продали по два злоті за пуд... ге! (Подає квіток). І росписочку оцю підпишіть... знаєте так для памяти... люди ми смертні... ослаби і остави...

Коломийчиха. Та чи я-ж умію? Хреста поставлю...

Старшина. Та я вам, Господи... себе-б з животами... а порадок...

Писар. Ставте, я посьвідкую, та ще сьвідків подженьом... А от у волости, як прийдеть ся, так другу формальну росписку дасте на инчу суму́...

Старшина. За те теє... особо подякуєм... як казав...

Коломийчиха. Та добре, добре, дай Боже! А то тільки по два злоті! Хіба я сподівала ся на такий розор? Похоронена у тих ямках моя десятиліття праця...

Старшина. Що-ж Онуфріївно? Все від Бога... і зарібок, і холєра... Живе приміром надією чоловік, а далі — геп!

Писар. Н-да, промисел... і тому подобне! Не побивайтесь, одначе, Татяно Онуфріївно, ето точно, что Господь посітив вас зятьком...

Коломийчиха. Утік, щез!

Писар. Не може буть?!

Старшина. От, благодареніе Господу...

Коломийчиха. Истино. Тут була буча і моя дурна таки визвірилась...

Писар. Весьма розумно; давно-б слід...

Коломийчиха. А я не казала? Так своєї, та й своєї! А це другий день нема... Може втопив ся?

Старшина. Чудеснійше-б діло!

Коломийчиха. Та може Господь і змилував ся?

Писар (підморгує). Та вже-ж оце єму була повістка на той сьвіт... Хе!

Коломийчиха (змішалась). Та... конечне... А що-ж ви нічого не вживаєте — може гаряченького?

Писар. Да я, признать ся, Татяно Онуфріївно, гарячительних напитків боюсь, а от лучче смикну очищеної, та наливочки на потуху — однородні виходять статті. (Налива й пє — потім налива вишнівки).

Коломийчиха. Звольтесь, звольтесь, як знаєте.

Писар. Потому полоскать гарячою водою кишки після таких уголовних напитків даже обидно.

Старшина. Тошно... тільки теє... парить...

Писар (пє). А! добра й вишнівка... а!

Коломийчиха. По первaку спиртом з медом долила.

Писар. Ага! Спотикач виходить — то-то! (Пє). Н-да! Проізшествіе! Коли утопив ся, або повісив ся, то благородно, прінімая во вніманіє, що всім розвязав руки; а коли побіг знов ябедничать і тому подобне — то весьма подло і нам нужно принять міри...

Старшина. Ох, одпусти й припусти, треба круто...

Коломийчиха. Від того харциза станеть ся.

Писар. Треба немедленно учинить розиск і дать приказ арештовать: може все з маґазина викрав?

Старшина. Так, так... прости Господи согрішенія наші... та ще у вас єсть бамага...

Писар. Імієть ся бамажонька... антїресная...
Старшина. Про що-ж вона? (Гика).
Писар. Гм, гм! (Позира на Коломийчиху). А ви чули, Ляріон Потапович, що ряба Мотря аж чотирьох привела?
Старшина. Ого! Ото плодюча!
Коломийчиха. Он, странниця казала, що чула від спасенника, ніби той чув від когось, що тому казано, що за морем-кіяном десь народив ся антихрист...
Писар. І буде війна; непріятель хоче від нас всїх баб забрать...
Коломийчиха. Ой, не хочу до антихриста...
Старшина. То-що! Нехай... теє...
Коломийчиха. Чи ба! А як вам без бабів?
Писар. Н-да! Баба стаття нужная... необходимая...
Старшина. Скусительство!...
Писар. Без баби випивка і тому подобне невозможно... потому, что коли при таковім спотикачі — молодиця — зараз отвод і законоположеніе...
Коломийчиха. Уже! Так я піду по запіканку.

Вихід 2.

Ті-ж, без Коломийчихи.

Писар. Як таки, Ляріон Потапович, про секретні, конхвиціяльні бамаги і при постороннїх!
Старшина. Я й забув, що ми не в присутствії теє... так що там?
Писар (розверта бумагу). Треба вам сказать, що я днїв пять назад послав від вас таковой рапорт: тринадцятого сего числа місяця іюнія усмотрен бил зловредний і предосудительний запах із маґазина гнилосного содержанія; четирнадцятого сего же текущого місяця, услишано било, что оний же Степан Петраш, будучи смотрителем маґазина, супружескіх обязанностий не несьоть, а занімаєть ся гріхопаденіем; пятнадцятого того же числа постережено було, что вишереченний Петраш распространяєть зловредні понятія і тому подобне...
Старшина. Именно, именно теє... добре написали... Що то, як чоловік друкований, не „мно, дло, тло“...
Писар. Наука!... Так от який одвіт воспослїдовав... Гм, гм!... (Бормоче). Предписиваєть ся... собрать справки на

щот урожая... і гаврашков... гм!.. Относительно єжелї бішена собака...

Старшина. А! Скажена-б то?

Писар. То на стацию... гм!... А на яку — чорт єго зна!... О! (Голосно). Што касательно смотрителя запасного хлїбного маґазина і переміни оного хлїба, то — це що пише наш доброхотець приятель письмоводитель — то предписиваєть ся: осмотріть маґазин, составить протокол, общественний приговор, приняв относительно смотрителя охранітєльния і дісціплїнарні мєри... і тому подобне... а относительно поступків общественний приговор...

Старшина. Ох, Господи, — занадто вже вчено!... Циплинарські... ципля... що-ж воно? Циплятами-б то теє... штрап?

Писар. Да який там штрап? Діс-ціп-лїнарська мєра! Яка це стаття? Понїмаєте, що значить дісціплїна?

Старшина. А що?

Писар. Бачили, чим служивих учать? Дісціплїною?

Старшина. Ага, се-б теє... лозою...

Писар. Н-да, гарячительную припарочку, а охраненіє — рештанська; осносительно же проступних поступков составить общественний приговор... А чим пахне таковая стаття?

Старшина. Це вже ми знаємо; це виходить — на висилку!

Писар. Н-да! Совершенно вірно: за поступки, возмущающіє общественное спокойствіє, в міста сибірской ґубернії і тому подобне...

Старшина. Так, так; це чудесно!

Писар. Разчудесиїйше! При сем ще менї пише приватно: „Хапайте ся поки що і всяке нарушеніє форми возможне, поки нового нема... Памятайте, мов, — коваль клепле, поки тепле... і тому подобне“... Дак я полагаю, без одволочек завтрішнього числа.

Старшина. Та завтра-ж Івана Купала у тому теє... ярмарок... тут ні духа не буде...

Писар. Сія то стаття і понуждаєть мене к настоянію завтрішнього схода: поєлїку всї на ярмарок їдуть, то стало бить ми можем по секретному наказу, зоставить тут тільки таких хазяїв, які нам благоприятні, та з хуторян для восполненія аріхметики зупинить нужное число нестроп-

тивих, так що, прінімая во вніманіє все вишеизложенное, составить ся концертное отділеніе.

Старшина. Так, так, іменно... Се річ до дїла!

Писар. Тут треба похопитись, щоб все учинила громада, розумієте? А ми стало буть з боку: наша хата з краю — нїчого не знаю! Приказ дїло сповняй, і тому подобне... а до приїзду того нового — і кінці в воду!

Старшина. Іменно, іменно... теє... поміч моя от Господа, сотворшаго небо і землю!

Писар (крякнув). По сему умозаключенію слїдуєть даже спотикачу.

Старшина (совіє). Можна.

Вихід 3.

Ті-ж і Мошка.

Мошка. Поздоровляю, віншую з ґешефтом.

Старшина. Спасибі! А коли теє... гроші?

Мошка. Уже купили?

Писар. Все чисто, до зерна...

Мошка. Ой, слїчно! Ой, ой, як слїчно! Теперички тілько помагай Боже! Гроші знайдемо...

Писар. На сухо не можна, — пий! (Налива).

Мошка. За ваше здоровє і добре поводїннє! (Пє). Батюшка мене питали, що ви там шахруєте! Коли що, то я сам до начальства... Ох, ох! Треба хутче, щоб не спортили... і то все ґосподин Степан дзвонить... Ой, вей мір і видзвонить ще нас із села, іх бін а їд!

Писар. У-у! Вредне! Ну, завтра ще ми потягаємось з тобою... ще хто кого видзвонить?

Старшина. Іменно завтра.. теє...

Мошка. Та єго нема... кудись побіг...

Писар. Тим паче: заочний приговор... распоряженнє штахветне об арештї і тому подобне...

Старшина. І тому подобне..

Писар. Не знаєш, хто тут зостаєть ся?

Мошка. Зостаєть ся? А! Дїд Мороз...

Писар. Подло! (Сплюнув).

Мошка. Нїц, він хворий, не здужає; потім Харко Дурний, Мотря Задрипа, Стеха...

Писар. То баби.

Старшина (засипа). Баби... прости Господи... скусительство!

Писар (на його). Праведні душеньки упокояють ся.

Мошка. Нехай собі... по трудах...

Писар. Н-да... ти краще скажи, кого із хазяїв певніще зоставить?

Мошка. Кого? Пишіть: кума Карпа — він хоч і в позиції у Степана, та своя сорочка, — далі-Буґ; Дмитра Коця — єму вдруге Степан не дав; Свирида Ґудзя, Явтуха Свердла, Харка — я уже задобрив..

Писар. Обстоятельно... він і в суддях сидить, та Карпо — та Ґудзь... без'язикий — достаточно для присутствія...

Мошка. А то з хуторян — Пальоний, Веризуб, Запридух.. (Старшина хропе). Щоб не впали ще?...

Писар. Та ну єго! Значить завтра все підтасуємо: суддів у старшини намочемо, понятих і громаду ти з Коломийчихою підшрубуєш... а маґазин у тебе готовий?

Мошка (озирнувшись). Зверху все тухле.

Писар. До споду нїхто не добереть ся — жарота, потемнініє і тому подобне.

Мошка. Ох, і здихаємось того мешіґене?

Писар. Незбежно: я оце зараз заблаговременно і рішеніє і приговор общественний приготую.

Мошка. Ой, антик, антик! Який без його може бути ґешефт — аж страшно. Слухайте сюди, любуню: ви пишете в бамазї, що продали гниле з маґазину зерно за низька ціна — бариш; ви пишете, що купили у Коломийчихи добре зерно за висока ціна — бариш; крестян поставляєте у сахар — нї за добрі гроші, а пишете — за нїц — бариш; ви будете роздавати у зиму з маґазину зерно і писати мете, що здумаєте — бариш; ми нарештї весною продамо маґазинний хлїб, що нам дарма достаєть ся... і візьмемо — ой, мамеле-тателе, ґевулт, скільки візьмемо!

Писар. Ти, Мошко, діявол, убий мене Бог — діявол! Таку штуку придумати? Та тебе породила певно відьма з сатаною укупі.

Мошка. Хе, хе, хе!! А ґіте фокус! Антик, як маме кохам, антик!

Старшина (покачнувшись). Ой сьвят, сьвят, сьвят! Де це я... теє? Що це?

Писар. Пішли-б до дому.

Старшина. Именно, именно... Припусти й одпусти, ослаби, остави...

Писар (Мошці). Проведи, та на щот хазяїв: я распоряженіє, а ти підготóвку.

Мошка. Ґіт! (Проводить під руку старшину).

Вихід 4.

Ті-ж і Коломийчиха.

Коломийчиха. Куди-ж це? А запіканка?

Писар. Уже запік ся — нехай спочива: ще не раз смикнемо... Це тільки введеніє з виводом, а продолженіє впредь.

Коломийчиха. Шкода, Боже мій, а така запіканочка.

Писар. Попробуєм, посмакуємо.

Коломийчиха (налива). Як смола!

Писар (пє). Нектар — неспоримо і безапеляціонно. А ви от що: завтра всю підборну команду угостить — ето первая стаття; потім на зятька жалобу — за гріхопадительноє нарушеніє союза, за розтрату чужої собственности, за присвоєніє документів - ето вторая стаття, і третяя, весьма сподручная — сьвідків на щот покушенія на жизнь і распространенія зловредних понятий.

Коломийчиха. Добре, добре; все як кажете.

Писар. І тоді ваш зятьок захурчить, і цей опит буде вірнійший від вашого... хе, хе, хе!

Коломийчиха (потупля очи). Ох, що ви... де там? А і дочці може без його щастє випаде...

Писар. Н-да, такій красавиці по всім статтям і подобаєть те, прінімая во вніманіє і тому подобне... дак можно для сього положенія цілий сьвіт обікрасти.

Коломийчиха. Та Лукян Гаврилович при ваших документах, Господи... аби тільки того здихатись...

Писар. Ех, Татяно Онуфріївно, і через золото сльози ллють ся! (Прислухаєть ся). Що це воно, мов стогне хто, чи харчить?...

Коломийчиха. Та то, чи не Домаха? Вірите, на замку держу: як утік отой бовдур, мало рук на себе не наложила — сказила ся, чисто несамовита!

Писар. Як же так саму кидать? Мало що може бути? Одімкніть зараз! Там щось не гаразд...

Коломийчиха. Ох, одведи Мати Божа! (Кидаєть ся, за нею писар). Руки тремтять... (Писар помага). Де вона? (Вбіга). Ой, доню!

Писар. Що там? (Вскакує).

Коломийчиха. Поможіть... винести... про-бі! (Після невеликої павзи виводять під руки зомлїлу Домаху: очи їй хижі, погляд непритомний).

Вихід 5.

Ті-ж і Домаха.

Коломийчиха. Ой, ратуйте! Давила ся... дитя моє!

Домаха (важко дише). Що вам від мене треба? Чого ви прийшли?... Чого мене виволокли?... (Дужче; рве гістерично волоссє). І тут лїзете мішать моїй волї?... Нї, годї!! Над собою уже моя власть...

Коломийчиха. Доню моя!

Писар. Заспокійтесь, Домахо Калинівно!

Домаха. Годї, годї! Тїшились наді мною цїлий мій вік, гнули мене, як лозу, вили з моїх жил вірьовки, знущались над моїм серцем — годї!

Коломийчиха. Опамятай ся, голубко, що ти на матїр рідну говориш?!...

Домаха. Оддайте менї єго! Куди ви єго запроторили? Що поробили? Знов з сьвіта зігнали?

Коломийчиха. Ай, цить!

Писар. Розиск дам — знайду... для вас, даже супроти нутряной симпатиї, знайду... зпід землї викопаю і тому подобне...

Домаха. Знайдїть... я не знаю що... обороніть, — єго мучуть... він знов обливаєть ся кровю... піною сходить... Ратуйте менї єго від матері!

Писар. Не сумлївайтесь... і тому подобне...

Коломийчиха. Та чим же я винна, що він тебе не хоче любити?

Домаха (схоплюєть ся). Чим винна? Ха, ха, ха!! Та ти-ж знала, що він мене не любить, що єго женють насильно, ти знала! Захотілось промінжувати мене на панське добро? За гроші, за гроші продала дочку, як вівцю повела на заріз!

Коломийчиха (плаче). Ох, до чого дожила ся я? Рідна дочка банітує матір!

Домаха. Матір, матір! Так візьми-ж рушник і задави ним своє порожденнє, задави: у мене духу не стало, а в тебе стане!

Вихід 6.

Ті-ж і Свиридиха.

Свиридиха (вбіга, засапавшись). Знайшла, знайшла... і єго, і її... тут вонн!

Писар і Коломийчиха. Кого?

Свиридиха. Степана! (Домаха скрикує). Бачила... на левадї... вкупі з нею...

Домаха. З ким?

Свиридиха. З полюбовницею.

Домаха. Ай!! Де?!

Свиридиха. У дїдовій левадї, щó над озером, там і тепер застукати можна...

Писар. Стремительно з командою! (Вибіга).

Домаха (скажено). Тут вона! Тут полюбовниця? Розлучниця моя? Веди мене!

Коломийчиха. Та куди ти, доню?

Домаха. Гетьте! Веди, веди мене! Я їй гляну у вічі... Я їй скажу, що вона, жаба, брехала, брехала! А-а! Вона кров з мого серця випила, так нехай же, гадина, підплива власною кровю! (Схоплює ніж і вибіга).

[Хутка зміна].

ДРУГА КАРТИНА.

Левада. Мальовниче місце: зправа і зліва верби, лози; по середині осокір; навдалі очерет і чисте плесо води. Місячна ніч.

Вихід 7.

Свиридиха і Домаха.

Домаха. Де-ж вони, де?

Свиридиха. Тут, тут, не бійсь, знайдемо! Своїми власними очима бачила, як стояли і змовляли ся, і оцими вухами чула, як він її тут дожидати ме.

Домаха. Але нема; може втекли? Я поженусь за ними на край сьвіта.

Свиридиха. Не втечуть, — циганка пантрує. Ти постій тут, а я ще загляну в два, три кутки. (Пішла).

Домаха. Земля піді мною горить... Так ось-де, ось-де моя розлучниця? А як присягалась, що менї шляху́ не перейде, що про мене дба! Ой, кипить, кипить у мене! Або їй у горло впнусь, або он туди кинусь... Щось пливе човном! Певно вони? А, стережи ся-ж, мій вороже лютий! (Забіга в лози).

Вихід 8.

Наталка, дївчата і Домаха.

1-ша дївчина. Приставай сюди човном до дїдової левади; ну, наляж!

2-га дївчина. Як тут гарно! А дїд не сполоха?

Наталка. Дїд? Нї! Давайте-ж гадати!

Всї. Давайте, давайте!

Наталка. А сьвічечки маєте?

Всї. Маємо.

Наталка. Ну, так прилїплюйте одні до своїх вінків, а другі до латаття, оттак: одірвіть лататину, назвіть яким парубком, та й пустїть...

1-ша дївчина. А як же після розбереш?

Наталка. Надкушуйте парубків. Ось, Петро — раз; (Откусила й пустила). Ось, Денис — двічі; Назар — тричі...

2-а дівчина. Бідний Назар, який покусаний! (Сьміх).
1-ша дівчина. Я краще хвостика одкушу.
Другі. Отто дурна!
Наталка. О, бачите — попускали парубків, нехай пливуть собі за водою... Ой, ой! (З ляком). Он, уже один потонув... Хто то, гляньте?
2-а дівчина. Максим здаєть ся... Се-б то й умре?
1-ша дівчина. А то-ж сього року; та він і хворий...
2-га дівчина (до Наталки). А ти вже за Леонтія налякала ся?
Наталка. Чого там?
1-ша дівчина. Говори! По рушники, чула, — посила.
Наталка. Та годі вам! Ось швидче, швидче сюди! Звідсіль вінки пускаймо: який потоне, — та́ з нас умре, а який дожене парубка, тому у парі бути. Ну, всі по черзі... Тепер пісні до речі. (Зачина, всі підхоплюють):

Ой тихо, тихо Дунай воду несе,
А ще тихше вінок коливає,
А ще тихше вінок коливає —
Нашу долю з води викликає:
Ох і доле з'яви свої очі,
Обізви ся до нас серед ночі, —
Хай віночок пливе та пишає —
Своє щастє слїпе доганяє!

1-ша дівчина. Догнав, догнав: моє щастє!
2-га дівчина. А хоч би й побрались, чи то-ж ще щастє!
Наталка. Ох, правда: не там щастє, де вінчають ся, а там, де вірно кохають ся... Он, моїй бувшій хазяйці, Домасі, Домасі, яке щастє? І багата, й хороша, а сльозами — і встає і ляга — умиваєть ся.
1-ша дівчина. Ти кинула їх?
Наталка. Кинула; дід приняли... через ту відьму стару й видержиш? І дочці нема життя через неї; напосілась на зятя, щоб з сьвіта зігнати, та й уже! А дочка ще й сама чоловікови доріка, — так як же єму не тікати з пекла? Оце вчора прибіг до діда — лиця нема: ключа магазинного одрізали! Каже — більш не вернусь: там каторгою пахне...
1-ша дівчина. Кажуть — прийшла якась до його зда́леку?
Наталка. Прийшла. Обнімала та плакала... А тихо! (Прислугуєть ся). Хтось плаче, чи стогне?

1-ша дівчина. Ой, де?
Наталка. Та тут десь... Чуєте? Хтось хлипа?...
2-га дівчина. То може вода.
Одні. Ні, то нехрещені діти... або русалки...
Всі. Ой, тікаймо, тікаймо! А то ще Купала втеряємо. (Похапцем одпливають на човні).

Вихід 9.

Домаха сама.

Домаха (вискакує злякана, ламаючи руки). Ой, там чорна тінь дріжить... Туман марою встає... Страшно! Матір і я винні... Ніколи не вернеть ся? Ох, утеряла, утеряла голубонька — не піймаю!... Ай, яка нудьга! Мов гадюка обвила моє серце і пє кров. Кинуть ся у ту чорну яму... Там і соми водять ся... а на дні холодний та липкий глей... зразу затягне... А та друга? Обнімати меть ся, пригортати меть ся? Ні, діждусь, гляну їй у вічі... А! Ось! (Одбіга назад, ховаючись в очеретї).

Вихід 10.

Степан і Марина, потім Домаха.

Степан (виходить з Мариною). Марино! Я тебе ждав, як сьвіта божого... Де ти барилась?
Марина (дитяче рада). Голубчику! Не можна було раніще. За те, бачиш, яка я рада, щаслива!
Степан. Чого?
Марина. Догадай ся!
Степан. Не знаю, моя утїхо...
Марина. У, недогадливий! А того, що тепер уже я сьміло, з чистим серцем і сьвятою думкою скажу, що не кину тебе... (В очеретї щось зашелестїло. Оддалеку чути тихо купальскі пісні, які тягнуть ся мало не до кінця сцени).
Степан. Раю мій! (Кидаєть ся).
Марина (зупиняє). Стій, або краще сядь — я все тобі роскажу.
Степан. Сяду, сяду... У мене в очех сонце заграло... Це не ніч, а слїпучий день...
Марина. Ну, сиди-ж смирно! Памятаєш, як дитиною ще мене молодшої слухав ся, а я росказувала?

Степан. Памятаю, памятаю. У мене й тепер, як у дитини, повно на серці колишнього щастя.

Марина. Ну і гаразд. Так от, Степку мій любий, коли я почула, що лежиш ти отруїний, то мене ударила думка, що я тому винна, і мало я не стеряла ся, а коли правду про тещу дізнала, то серце у мене окипіло кровю і похолов мозок, як тебе визволить від напасти, від смерти?

Степан. Голубко моя, таки побивалась за мною.

Марина. Я потім бачила твою жінку... Вона тебе кохає без памяти — і я поклялась вам до помочи стати: одно тільки різало мою волю, що ти не подужаєш своєї упертої примхи і що я, замість поради й ла́годи, сама ще розраду внесу? Я молила ся гаряче, щоб Господь напутив мою душу і Милосердний зглянув ся... (Степан стає стрівоженим).

Степан. Що-ж таке? Ти полохаєш мене...

Марина. Бачиш, Степане: ти нарікав на свою долю, на Бога, а тебе одведено від великого гріха: адже я — сестра тобі! (Весело цїлує).

Степан (одхитнувшись). Як сестра? (Домаха прокрадаєть ся ближче).

Марина. Так таки рідна сестра: матері у нас були різні, а батько один — покійний пан.

Степан. Хто тобі це сказав?

Марина. Дїд Мороз. Бач, пашпорта менї треба було в вашій волости виправляти, бо покійна матїр моя була родом з сього села; от мене й справили до дїда; а вони як придивились, та як заплачуть: „Як вилита, кажуть, моя покійна дочка! Ти-ж моя унука — від вашого очеретоватівського пана і моєї донї... Через його, прости єму Боже, твоя мати й згоріла“...

Степан (схоплюєть ся). Стій, стій! Це щось надзвичайне, страшне... не може бути! У твоєї матері певно друга дочка була?

Марина. Нї, у моєї матері я одна тільки.

Степан. Як же дїд не знав цього? Тебе не знав?

Марина. Матїр, по пологах, одправили сюди, а мене зоставили при дворі: вони занедужали і перед смертю уже дїду признались...

Степан. Не знаю... я й не стямлюсь... не збагну нїчо́го...

Марина. Та от і причина, чого пан, тато наш, перелякались, довідавшись, що ти мене хочеш брати, чого на нас хотіли все своє добро одписати... Дід кажуть, що я на пана й похожа... Та вірно і певно, що я твоя рідна сестра! (Обніма).

Степан. А-а!! (Хапаєть ся за голову і сіда, мов підкошений. Домаха виявляєть ся з ножем).

Марина. Не вже, Степанку, тобі гірко так взнати мене за сестру?

Степан. Ох!!

Марина. Чого-ж?

Степан. Остатня... надія...

Марина. На що?

Степан. На щастє...

Марина (по павзї). І ти зміг думати, що я-б здолала піти проти Бога, що я-б здатна була неповинній людинї наступити на горло, украсти чуже щастє? Ох, Степку, Степку! Як мене мало ти знаєш, як мене мало ти поважаєш? (Змахнула сльози. Домаха кида ніж).

Степан (кидаєть ся в ноги Маринї). Прости, даруй менї! Прости, сестро! Я не при собі... у мене в грудех пече... мозок горить... темріє в очех... Я не знаю чого, а чую в собі таку страшенну муку, якої не сила терпіти! Даруй, сестро, твому нещасному братові!

Марина (обніма і цїлує в голову). Вгамуй, ріднесенький мій, отиш своє серце: єго лукавий бентежить, бунтує гріхом.

Степан. Слухай, сестро, завваж! Докори і сльози від жінки, лайка і прокльони від тещі, цькування й напасти від писаря й старшини, зневірря і образи від селян, за яких я що дня роспинав ся... дома щоденне пекло без упину, без передишки — і одна тільки мрія, що від тебе буде ратунок: як і що, — я не домислював ся, а тільки тією мрією й жив, тільки вона менї сили скріпляла...

Марина. Ну, а Марина-сестра хіба не зможе протягти руку свому братови? Тільки не в менї, грішній, спасіннє, а в Господї і Єго сьвятій ласцї... Покорись їй, одкинь оту пекельну завзятість від свого серця, поглянь тихим не злим оком на свою Домаху, полюби її за щире кохання, зроби щасливою! (Домаха не здержує плачу).

Степан. Ох, правда твоя... Тільки, що я зроблю з оцим прóклятим серцем? (Бє єго кулаком). Адже не вілен я над

ним, а воно наді мною панує... Не можу я єму звелїти: забудь ту, а пригорнись до цієї, не можу! От, хіба ножем єго порснути, то зможу та й годї!

Марина. Нї, зможеш і друге: у тебе воно справедливе і добре; то єго озьвірило горе... Подумай: гріх же за добро платити людинї лихим; тобі Господь припоручив душу, а ти зрікаєш ся її... Цураєш ся, коли сам її обездолив!... (Пісні стихають).

Степан. Марино... ти янгол!

Марина. А як я буду вашому щастю радїти, як буду жити тільки для вас!

Степан Сестро моя!!

Марина. Я хотїла була від мира заховать своє серце і спасатись в черницях, а тепер спасатись буду, помагаючи тобі у всїм, у всїм добрім, кохаючись у ваших дїтках, у радощах твоєї дорогої дружини...

Домаха (кидаєть ся в ноги Маринї). Прости!! Прости!! Я хотїла підняти на тебе руку, на тебе, сьвяту...

Разом { Марина. Домахо! Що ти?!
Разом { Степан. Жінка тут?!

Домаха (в ногах). Ти матїр менї... сестра... Богом послана доля!...

Марина. Голубочко! Що ти? Заспокій ся!

Домаха (плазує до чоловіка). Степане! Прости менї! Я тільки своє горе знала... а твого не відала... Пекельна рвія пекла менї очи... Даруй менї і моє кохання... слїпе!

Степан (підійма і пригорта її). Люба моя! Тепер не побивай ся!

Вихід II.

Ті-ж і писар з десяцьким та Коломийчиха з Свиридихою.

Писар. Беріть єго! Він арештований.

Степан (пручаєть ся). Ким і за що?

Писар. Начальством за кражу! Вхопіть єго!

Разом { Марина. Неправда!
Разом { Домаха. Не дам!
Разом { Коломийчиха (пха Марину). Куди, повіє? (Хапа Домаху). А ти нї писни!

Степан. Геть-те — я сам піду і одвіт дам: не бійтесь!

ЗАВІСА.

ДІЯ ПЯТА.

Середина розправи, — велика світлиця; широкі двері просто на ґанок, так що, коли вони одчинені, видко частину волосного дворища; на лїво — другі, з ґратчастим віконцем, до арештанської; навпроти — ще двері до кімнати. На задній стїні два одчинених вікна; на бокових — по одному. На предконї, під бокову стїну — стіл, запятий зеленим сукном, на йому книжки й писарські прилади; навкруги — дзиґлики. День.

Вихід І.

Старшина, Писар, Карпо, Харко, Ґудзь, Коломийчиха, Знахорка, Свиридиха і народ.

[Старшина сидить посеред столу, по обіруч єго — суддї, Карпо, Ґудзь і Харко; навпроти зрітелїв — писар; на задній лавї — Коломийчиха з сьвідками; коло дверий — жінки й чоловіки].

Старшина. Присутствіє... теє... одкрито. Хто з жалобою?

Коломийчиха (підходить). Я, пане старшино й суддї!

Писар. Ізложіть содержаніє.

Коломийчиха. Що тут ложити? Виложили вже: оце й вся, як стою! А содержаніє чиє-ж, як не моє? Та спитайте, панове суддї, в кого попало і мале дитя скаже, що зять мій, Степан Петраш, не чоловік моїй дочцї Домасї: не хоче з нею по закону жити.

Молодиця (коло дверий). Оттака саме і в мене цяця!

Свирид. Та ви-ж, тїтко, надолужуєте? (Сьміх).

Коломийчиха. Я спочатку думала, що він від хворости, та жалїла, воловодилась з ним... а моя донечка сьміховищем на все село стала — сохне, вяне...

Писар. Н-да! Можно вообразіть... При тїлї...

Карпо. Ой, біда!

Харко. Як паляниця!

Ґудзь (за весь час мовчить, часом зітха, іноді промовля): „Гм! Гм! Еге!“

Старшина. Скусительство...

Коломийчиха. А він, ка́торжний, не туди дивить ся, куди слїд...

Старшина. Не туди?!

Коломийчиха. Еге-ж, не туди: приволїк собі з Очеретоватого, звиняйте, спідницю...

Писар. Подтверждаю, що вчорашнього числа сія гріхопадительная чета була спіймана на горячім учинку.

Разом
Старшина. Ого-го!
Карпо. Ой, лихо!
Харко. Важно! (Легкий сьміх).

Коломийчиха. Так, так... істинно...

Писар (показує їй знаками). А окромя етіх обстоятельств, що?

Коломийчиха. Ага! Ще ограбив мене, порозпозичав гроші і росписо́к не дає, з ножем кидав ся... похваляєть ся підпалити...

Писар. Утїшительно!

Карпо і Харко. Одведи Боже!

Старшина. Приведіть... тее... підсудимого. (Десяцькі пішли до решетанської).

Голоси (за дверима). От, лиходій! Пропали ми! (Юрба напира в двері, розчиня їх, і вони так і зостають ся розчинені до кінця; дехто ввіходить в сьвітлицю).

Вихід 2.

Ті-ж і дїд, а за ним і Леонтій з Наталкою.

Голоси. Пропустіть дїда, пропустіть!

Свирид (до дїда, що́ зупинив ся в дверях). Слабі, а все трудитесь.

Писар (тихо до старшини). Притьопав ся...

Старшина. Попущеніе Боже.

Дїд (єго піддержують). Поки Бог мене на ногах держить, треба і для громади потрудитись, чим снага́, а не лежати на печі нїкчемним лодарем. От і вас сюди те-ж загнала нужда, а то й горе мужиче; а я знаю, яке воно солодке бува́є: без слїз виїда очі, без морозу голову білить, без ваги гне людину до сирої землї.

Старшина. А годї там... тее... патякати...

Дїд (не дочува і ввіходить ближче). А то по якому дїлу дїтки зібрались?

Голоси (зза дверий). Про запасний маґазин, що зерно погнило і що нового треба...

Свирид. Та про Петраша, що злодій...

Голоси (зза дверий). Підпалювати хоче!

Дїд. Ага! Он-що! Напосїлись таки на Степана, а вам хотять туману пустить... та й обібрати уже вкрай...

Писар. Що це за безпорядок?

Старшина. Тихо менї! А нї гу!! (Входить Степан).

Вихід 3.

Ті-ж і Степан.

Старшина. На тебе твоя теща... теє... занесла багато жалоб — за грабіж, за крадїж, за смертобивство, за дочку, за полюбовницю... Так теє, чим маєш оправдитись?

Степан. За грабіж і за крадїж — нехай вона доказує: адже злодій і здирщик нїколи своєї вини сам не призна — ви-ж добре це самі знаєте; про душогубство тещу мою Коломийчиху роспитайте — вона у цих справах митець... А що до моєї жінки й других брéхень, то це не вашої парахвії і не вашого розуму дїло — тут тільки суддя он хто (на небо) та ось хто (на серце). А от, ви менї краще скажіть, по якому праву і за́ що мене арештували?

Писар. Своєвременно будеть опублїковано.

Степан. Уремя пройшло і я мушу знати: не по жалобі-ж Коломийчихи ви робите розбої нічні?

Писар. По казьонній, чрезвичайній надобності і тому подобне...

Старшина. Так, так... по бамазї.... і казьонній... як утїкача́...

Степан. І Марину схопили те-ж по казьонній надобности?

Дїд. Ма-ри-ну? Моя унука заарештована? Люди добрі! Ґвалт!! Заступіть ся!

Старшина. Що ти, дїду, теє... безпорядки? З ума вижив від старости, чи що?

Дїд. Хоч я і стари́й, а ще Господь від мене не одібрав розуму і я все бачу і розумію... А ти не розбійничай; зараз визволь мою унуку!

Старшина. Та я не теє... де-ж вона?

Степан. Випустіть зараз мою сестру, бо за неї поплатитесь... Голову кладу, що поплатитесь!
Старшина. Га? Похвалки?!
Писар. І в присутствії!!
Молодиця (дїду). У Коломийчишину комору замкнули — сама бачила: у одну Домаху, а у другу — певно вашу.
Дїд. Так ходїм! Поможіть хто!
Явтух. Я з вами.
Дїд (у дверях). Насильства! Розбої!!
Старшина (до писаря). Що-ж це... теє?... Ослаби й остави!
Писар. Пустяковина... Кінчайте дїло!

Вихід 4.

Ті-ж, без Явтуха й дїда.

Старшина. Ага! Так, швидче... (До Коломийчихи): Сьвідків маєш?
Коломийчиха (озираючись). Привела.
Леонтій (виступа). Я — тутечки.
Писар. Цей у неї наймитував. (До Леонтія): Ти з якої волости?
Леонтій. З Мозуліївки.
Карпо. Ага! Знаю... Там брат твій Антін Бондар, що́ недавно женив ся?
Леонтій. Там, там.
Харко. І добре живе з жінкою?
Леонтій. Та... нїчого.
Карпо. А хороша?
Леонтій. Нїчо́го собі.
Харко. А старшина який?
Леонтій. Звісно... про те нїчо́го...
Писар (нетерпляче). Та що ви, панове, про постороннє і тому подобне: він уже рік як і в селї своїм був, та й дуренъ.
Карпо. Ага! (Заспокоїв ся).
Писар. По цьому дїлу що знаєш?
Леонтій. По дїлу? (Чухаєть ся). По дїлови... жалоба... виходить...
Писар. Ну?!
Леонтій. Вона мене анахтимою — я нїчо́го; вона мене виродком — я нїчо́го; вона мене в батька й матїр...

Коломийчиха. Та що ви єго, розбійника, слухаєте?

Леонтій. Розбійника? Ач! Робив цілий рік — і ні которого...

Писар. Ступай геть!

Харко. Гроші либонь править.

Коломийчиха. Бреше все, не вірте!

Писар. Це, господа судді, друга виходить стаття... инчая жалоба... і настоящому судопроізводству непідсудна. Дак єї на після одсунути і тому подобне...

Старшина (лупа очима). Ага! На після... теє... конешне.

Писар. Ступай!

Леонтій. Коли на після, то нічого... нехай! (Єго випихають).

Старшина. Ну, далі, хто там?... теє... (Куня, чим далі більш).

Писар. Тільки не посторонні, а по цьому ділу.

Циганка (виходить злякана, їй Коломийчиха шепоче).

Писар. Що за потороча?

Циганка. Знахарка... при шушвалівськім шатрі...

Писар. Ну?

Степан. Цікаво!

Циганка. Коли я що, Господи, то нехай би я більш дітий не мала, не то-що!

Харко. Ій ще про дітий? Го-го! (Сьміх).

Писар. Говори діло.

Циганка. Хай мене хрест убє, коли брешу... Я й бре́хень ніяких не роспускала... чи сестра, чи полюбовниця...

Степан. А тільки зілля... чи мишак добувала?

Циганка. Ой, хай мене чортяка злопає — ні! Я тільки словом.. та водицею... а більш нічого не знаю... Щоб ти такий щасливий та уродливий...

Карпо. Нічого не розберу.

Харко. А ні телень!

Писар (до циганки). Геть, коли не знаєш! Далі хто? (Циганку те-ж виводять).

Свиридиха (виходить сьміливо). Ох, панове судді і благодітелі! По чистій совісти, як на єванге́лії, нехай мене грім ударить, коли брешу: сама власними очима бачила і оцими ухами чула, як Степан на свою тещу похваляв ся, що, говорить, піднесу їй такої страви, щоб робаки завели ся... Та взяв ото пересушеної жаби та гадючих яєчо́к...

Степан. Так це я робив? І ви знаєте? По чистій совісти кажете? Та вас-же і звідтіль (на небо) хтось слуха!

Свиридиха. Щоб я не знаю що... а менї казано... присягались...

Степан. Коломийчиха?! Ха!!

Писар. Не перебивать!

Карпо (до Свиридихи). Та про що се ти?

Свиридиха. Про галушечки.

Карпо. Які галушечки?

Свиридиха. Та гречані-ж.

Карпо. Щось не те...

Харко. Не до речі?

Коломийчиха (маха рукою). Та ви, бабо, не про те...

Степан. Нї, іменно про це й слід.

Писар. Подсудимий, мовчать!

Старшина. Тихо! (Сопе й куня).

Свиридиха. А! Про друге? Можу... і про друге можу... Оце весною, на Преполовеннє, мочила я полотна з дівчиною...

Наталка. Та й украли у мене пів сувоя...

Свиридиха. Що се за напасть? Коли я крала, коли?

Наталка. На Преполовеннє: я сама й витрусила...

Свиридиха. Ах, ти кирпата шелихвістко!

Наталка. Ач, сьвята та божа!

Свиридиха. Та я тебе...

Наталка. А зась, ряба відьмо! [Спільний регіт. Чути: „Ловна!“ „А ну, ну!“]

Старшина (кинув ся). Га? Що?! В холодну їх! Соцькі!! (До писаря). І як таки допустить таке? (Соцькі виводять їх у двері).

Писар. Ваше дїло за порядком; моє — за законами.

Старшина (Коломийчисї). Так, що-ж ви хочете?

Коломийчиха. А я знаю? Пропишіть єго на висилку і одберіть хоч росписки.

Писар. Относительно висилки стаття указуєт сход... обчеський прйговор... а што касательно документів, то що подсудимий скаже?

Степан. Нїкому я нїчого не позичав, документів не маю, а що́ прожив, то прожив з єї дочкою, бо теща нам оддала господарство на прожиток; коли-ж вона править

тепер з зятя за харч, то хай докаже, скільки — і я хоч роками...

Коломийчиха. Ох, душогубець! Бодай уже я не ждала твого оддаваня: на подзвінне бери собі!

Степан. Хто з нас душогубець — цікаво-б було знати? А ви, господа суддї, розбираєте такі дїла, до яких жадного права не маєте, слухаєте нїсенїтницї якихсь горільчаних сьвідків, а в вашому селї отруїно чоловіка і вам байдуже було пошукати тому причину, хоч потурбовати ся...

Старшина. Та я тее... про це незвістен... Ох, Господи! Як воно?

Писар. То постороннє... а от Коломийчишині жалоби, полагаю — доказані...

Степан. Доказані?! Чуєте, люди добрі? (Гомін). Не вже, панове суддї?

Карпо. Ой, сьвідки, щось не те...

Харко. Нїчого не розібрав.

Писар (старшинї). Замнїть!... Хай тепер сход: у мене рішеннє суда готове.

Старшина. Ага, ага! З божою помоччю... на сход!

Писар. Підсудимого удаліть, бо про єго-ж...

Старшина (десяцьким). Одведіть Степана в холодну.

Степан. Як-же це? Про мене схід... За очи мене судити, не кажучи й за що?

Писар. Предписаніє штахветне — раз, і стаття закона — два!

Степан. Так, так! (До юрби в дверї): Ну, судіть-же мене, браття й за очі: чим винен перед вами не знаю, — хіба тим, що ворогам вашим в зуби завяз? Ну, так менї одрадісно буде почути ваш присуд! (Чулий гомін).

Писар (старшинї). Що-ж ви дозволяєте бунтовать?

Старшина. Ведіть єго мерщій! (Степана заводять до рештанської).

Писар (до Карпа і Харка). Ви те-ж ідіть та піддержите. (До гурту): Жінки, — тут сидіть! (До соцьких): А з двору вигнать. (Чоловіки всї виходять. Карпо і Харко зупиняють ся зараз за дверима, спинами до зрітелїв. Мошка входить в хату. Видко в дверях і в вікнї юрбу. Галас, гомін. Соцькі отишують).

Вихід 5.

Ті-ж, без Степана і Мошка.

Писар (до Мошка, що́ з двору ввійшов). Ну, що? Всіх підмогорочив?

Мошка. Здаєть ся всіх.

Писар. Ну, і як?

Мошка. Хуторяни за нас.

Писар. А наші?

Мошка. Наших жменька: всі на ярмарку... Здаєть ся ґіт!

Старшина (в двері). Сход одкрито. Писар прочита вам приказ. (Одходить).

Писар (стає з бамагою на дверях, спиною до зрітелів). Тихо!! Панове громадо! Ось бамага, щоб неукоснительно (чита мов) гм, гм! (Одкашлюєть ся). „Собрать сход, освидітельствовать маґазин і буде зерно окажеть ся негодним, то его продать і замінить новим... донесши о сем немедленно". (Мошка щось шепнув старшинї, а далї — до Коломийчихи).

Голоси. А хто-ж сьвідкував маґазин?

Писар. Добросовістні — Карпо, Харко і Свирид: ви їх роспитайте і обміркуйте; це ваше дїло, а наше — донести, коли хто супроти... Так оце перва́я стаття; а вторительная — за Степана Петраша... Чули-ж, що розбійничає і намірéн Коломийчиху підпалити і тому́ подобне...

Голос (від вікна). Та ту й варта!

Писар. А як вона загорить ся, то піде за димом усе село.

Голоси (за дверима). Ой, піде! Як порох!

Мошка (тихо Старшинї). Може-б пивця?

Старшина. Принеси... а то... пекло пеклом... (Мошка побіг у бокові двері. Коломийчиха й инші посунулись до середнїх дверий і там купчать ся).

Писар. Бамага глаголет: „Замічено, што оний Степан Петраш весьма неблагонадьожних мислий і дерзкий бунтóвник, а посему: составить немедленно обчéский приговор на виселеніе его в аддальонні областї, а средства на те, не отягчая крестян, їзискати із запасного капіталу".

Старшина (випивши пиво) Ху, важке, холодне!

Мошка (принїс збан пива і чотири кухлї). На здоровячко, аби справа...

Старшина. Ох, ох, ох!... Пронеси Господи!

Писар. Так ось-що начальство приказує... і від вас а ні копійки на те гроший не править... Майте на увазі — лютість Степана на тещу, пожежу, приказ начальства і тому подобне... Так пєрвóє судіть за маґазин, а потім — за Петраша... а ми тільки донесемо! (Одходить до столу).

Мошка (налива пива єму). Призволяйтесь!

Писар (пє). А!! Пересохла горлянка.

Голос (за дверима). А що-ж панове поняті, чи справдї погнило зерно?

Карпо (від дверий). Вірно, погнило чисто...

Харко. Аж душить...

Свирид. Зверху справдї... а далї ми не переглежували...

Голос 2-ий (за дверима). А смотритель був при ревізиї?

Харко. Нї.

Карпо. Єго уже скинуто.

Свирид. А все-ж без хазяїна...

Дехто (за дверима). Звісно непорядок... непорядок!

Карпо. Та тут не те, що порядок... а те, що гниле...

Харко. Одно слово... має ся розуміти... (Гомін росте).

Писар (пє пиво). От іще повстяні язики! Учи, учи, — а вони собі... тпфу!!

Старшина. Е, трудно... поки єго повернеш — тричі спотїєш...

Мошка. А скільки випили горілки? Ой, вей! (Рівка виглядa з бокових дверий).

Голос 1-ий. Так кажете гниле?

Свирид. Та воно... мов-би то гниле... а треба смотрителя...

Голос 2-ий. Нам не про винуватого дбать, а про зерно.

Голоси. Звісно про зерно: як тепер не купить, то після уже...

Карпо. Ой, ой, як підскочить!

Молодиця. І не докупиш ся, не доведи, Господи!

Харко. А тут по злучаю можна...

Писар. Молодцї!

Старшина. Благодареніє Богу...

Мошка. Свирид трівожить: подарував єму квіток, а він...

Хуторянські голоси (по черзї, а далї разом). Так! Перемінить... перемінить!... Закупити мерщій!

Селянські голоси. Провірити треба: може брешуть?

Хут. голоси. Чого-б же вони? На свою голову?

Сел. голоси. Та що ви, хуторяни, тямите?

Хут. голоси. Більше вашого!
Сел. голоси. Овна! Тюхтії! Ревізию!
Хут. голоси. На чорта? Самі собі не вірите! (Галас).
Одні. Ревізию! Ревізию!!
Писар. Осложненіє.
Другі. Не треба! (Глухий гомін).
Мошка. Ой, ферфал, ферфал! І кошт, і справа!
Старшина. Не посвари, Господи, середу з пятінкою...
Рівка. Мамеле-тателе!
Карпо. Та тихо-ж!
Голоси. Тихо! Тихо! Годі!! (Галас потроху спада).
Мошка (до Коломийчихи). Бачите, що воно коштує?
Коломийчиха. У мене й душі нема!
Карпо. Коли ми кажемо, що гниле, так вірте... та ще приказ від начальства...
Харко. Тошно... приказ...
Сел. голоси. Та коли теє... так що-ж!
Хут. голоси. Перемінить! Продать і купить!
Карпо. Так согласні?
Сел. голоси. То й перемінить...
Хут. голоси. Згода! Згода!
Карпо. Давайте руки!
Мошка. Дають, дають! (До писаря). Уф, какой ґешефт!
Писар (тре руки). Пєрва́я стаття ублаготворена.
Старшина. Ох, Царю Небесний Утішителю...
Харко (до писаря). Пишіть приговор.
Писар. Стремительно! (До старшини). Він уже в мене готовий!
Карпо. Тепер про Степана Петраша. Чулисьте наказ начальства... одно слово — лиходій... коломутник... і шабаш!
Голос 1-ий. Тещу-б в ложці води утопив.
Голос 2-ий. І спалить... пустить червоного півня...
Свирид. Щоб Степан лиходій? Не повірю!
Мошка (до писаря). Ой, Свирид ріже! Аріхенде!!
Голос 1-ий. Добряча душа! Всім допомагав! (Голос рост)е.
Карпо. Та добряча... але запалившись на тещу...
Харко (Карпу). І нам подарував половину позики...
Карпо. А як піде, то й копійки не заплатимо!
Харко. Хіба?!
Мошка (підбіга). А ні шеляга!

Хут. голоси. Та що ви, коли палїй! За вашим селом і наш хутір піде...
Сел. голоси. Не повіримо!
Харко. Похваляв ся!
Молодиця. Ох, лишечко!
Коломийчиха. Сирота я беззаступна!
Хут. голоси. Та що ви чухаєтесь? Мало ще лиха, так паліїв держать?
Голос 1-ий. А запакувати чоловіка нїчого?
Хут. голоси. А запакувати всїх? (Гомін росте).
Карпо. А бамагу чули?
Хут. голоси. Що й казати: з Богом, Парасю!
Старшина. Ох, подай Боже!
Коломийчиха. Матїнко сьвята, зглянь ся!
Голос 1-ий. А як-би вас?
Хут. голоси. То й нас! Ми всї згодні на висилку!
Сел. голоси. А ми не згодні!
Жіночі голоси. Степан чудесний чоловік.
Хут. голоси. Чого жінки сюди? Гей, соцькі! Боронять лодаря! Ми згодні на висилку!
Свирид. Та що це за напасть? Коли нам пакість, то хуторян скликають, а коли хуторянам — то нас!
Мошка. Чуєте, чуєте?
Хут. голоси. То ви нам на пакість?
Сел. голоси. А ви нам?
Голос 1-ий. Нема селян: сход незаконний! [Встає галас; чути: „Розходьтесь!“ „А нас чого зупинили?“ „Які іграшки?“ „Тихо!“ „Мовчіть!“]

Разом
Старшина. Ой, бунт!
Писар (до соцького). На сход! Усмиряй!
Мошка (до Рівки). Тїкай, любуню!
Молодиця. Ой, ще побють ся!
Коломийчиха. Пропала справа!

Хут. голоси. Ми згодні на висилку!
Голоси 1-ий і 2-ий. Не всї! Ми — нї!
Карпо. Дві третини... Більшина! (До писаря): Пишіть прйговор!
Харко. Давайте руки!
Хут. голоси. Згода, згода! Согласні!
Карпо. Більшина згода!

Сел. голоси. Не згода! Згода! Згода!

Писар. Більш, як дві третї!! (До Старшини). Шабаште сход!

Старшина. Ох, Господи! Припусти й одпусти! (Підходить до дверий). Кінець сходу! Давайте руки!!

Дехто. Як кінець?

Старшина. Кінець, кінець! (Галас стиха). Ведіть Степана!

Мошка. Уф!! (Витира хусткою піт).

Вихід 6.

Ті-ж і Степан, Явтух, Дїд, Марина й Домаха.

Явтух. Пропустїть дїда!

Голоси. Дїд! Дїд!! (Дїд показуєть ся в дверях, за ним — Марина й Домаха; юрба посунула в хату, і за дверима натислась; Степан ближче до предкону).

Домаха (зза дїда). Степан не виноватий — то сестра єго рідна!

Коломийчиха. Ох, вирвалась!

Марина (дїду). Брату нїчого не вдїють?

Дїд. Не бійсь, доню, заступимось!

Писар (на бік). Так вона знов до його? Ну, стій-же!

Старшина. Тихо!

Писар (розгорта бамагу). Такого-то числа, місяца, года, сельский сход такої-то волости, повним числом голосів... ну, тут хворма... слухала розбор уґоловних поступків приписанного крестянина того-же села Степана Петраша, как-то: об умишленом погноєнії ним казьоннаго запаснаго хлїба, каковоє обстоятельство грозить разоренієм крестян; далїє — о пагубном і незаконном блудопаденії оного Петраша і о скусительном для наших симейств житії; далїє — об єго, Петраша, угрозах з смертельним оружієм і злокозненних понятіях, а равно і намірениї стребить пожарним пламенем все село... слухали і постановили єдиногласно, по чистій совісти, просить начальство об із'ятії із нашого общества Степана Петраша, яко зловредного, неисправимого члена, нарушающаго общественноє спокойствіє і порядок, і об отосланії вишереченнаго Петраша на поселеніє в сибірскіє областї... Подписї і тому подобне...

[Мертва павза.]

Разом { Дїд. Боже праведний!
Домаха. Степана в Сибір?
Марина. За віщо-ж?

Степан (кланяючись на три сторони). Спасибі вам, люди добрі!... Спасибі вам, браття!... Спасибі, друзї!... (Зітха). Так от яке тепле слово від кревного люду? Так от що я маю за своє серце й добро? Так от чим мене дякує друг, за якого я й душу свою рад був покласти?! Тяжко, але певно мусить так бути! (Чути зрушений гомін. Степан чим далї, більш задихаєть ся, хапаючись часто за груди). Так ви мене за те, що розпинав ся за ваші казьонні права, що гриз ся з кожною собакою за ваше добро, що не жалїв для вас остатнього рубця, що цїле пекло за вас від тещі прийняв... так ви мене за все це — викидаєте з свого гурту, як паршиву вівцю, як скажену собаку, і женете геть з села на край сьвіта? Спасибі, ще раз спасибі!

Голоси одні. Ми не давали згоди!

Голоси другі. Нас одурено!

Дїд (виступа). Та як же у вас і язик повернув ся, та собрата, як Степан, засудити на вйсилку?! Боже ведний! Та не вже нашій темряві, нашому горю, кінцю краю не буде? Не вже ми власними руками своїх заступників оддавати мем на знущанє, а самі будем плататись, як слїпі? Та лучче-ж нам провалитись крізь землю, аби сорому більше не мати!

Голоси. Спасибі, дїду! Не треба приговору! Не — згода!!

Старшина (до писаря). Може-б порвати! Ну, єго!... Припусти й одпусти...

Писар (єму тихо). Що ви сердобольничаєте і тому подобне?

Мошка. Ві ва ґіз а цуре?

Дїд і другі. Скасувать! На приговор не згода!

Степан. І касувати не треба: я знаю, що він незаконний і начальство єго не ствердить, і мене вони не запакують, і олїї з вас тихомиром не видушуть...

Писар. Та що ви даєте єму патякати?

Старшина. Що-ж я? Наказаніе Боже...

Степан. За магазинний хлїб вас ошукали: там було сухе і здорове зерно... у мене, отруїного, ключа одрізали і певно гнилї підсипали...

Коломийчиха (аж стріпонулась). Брехня!

Мошка. Ферфал!

Дід. Правда, правда! Я бачив — зерно, як порох... і за ключа те-ж: реміпець перерізано...

Голоси. Так це-ж шахрайство! Мошенство!

Карпо. Нас одурено! Перевірить!

Харко. Ревізию!

Старшина. Сход закрито! Нічого більш рішати!

Писар. Розходьтесь! Десяцькі! Просіть!

Старшина (До Степана). А ти не бунтуй, бо випорем.

Писар. Приговор на це єсть: предварительное ісполненіе / тому подобне...

Степан (не вважаючи до людий). За підпал гріх вам, що й подумали: хіба-ж я здатний, зза тещі, цілє село обездолити?

Голоси. Зроду ні!

Мошка (ходить, ламаючи руки). Ой, ферфал, ферфал!

Писар. Женіть їх!! (Соцькі виштовхують).

Дід. то. Не штовхайсь, идоле! Не пхай, діда!

гі (за дверима). Що се за розбій? Касуємо все! Ходім до батюшки! (Всі, що опинились за дверима — посунули).

Карпо і Харко. Ходім і ми, ходім! (В хаті зостались чимало, які не дались соцьким).

Мошка. Ой вей, вей, вей!!

Степан (до людий). Не бійтесь, поки Господь мені вистачить сили, буду стояти за вас! (Бере за руки Домаху). Коли я перед ким отут винен, так ось перед цією, Богом мені наданою, дружиною... (Писар старшині щось шепоче).

Домаха. Степаночку, що ти?

Степан. Винуватий і перед цілим миром каюсь і прошу опрощення...

Домаха. Я виновата, я... вірила брéхням...

Степан. Ні, і мене баламутила ота щоденна напасть! Але що на мене за оцю безневинну склали? (Бере Марину за руку). Чим ії оганьбили — то проклятуща брехня! Оця дівчина, яку звеличали полюбовницею — сестра мені рідна, і, Богом клянусь — сьвята і чиста душа, як кришталь!

Домаха. Правда, правда!

Спирид. Хто-ж брехав?

Голоси. Ач, проди! Яку напасть сплели! (Писар осторонь щось на старшину напира, а той тільки піт утира. Мошка з розпачі щипа бороду).

Домаха. Ти мені єдиний тепер!!

Марина. І я не кину обох вас.

Коломийчиха. Не пущу я своєї дитини, не дам!

Домаха. Це вже моя воля!

Степан (до тещі). Тут уже твоєї волі нема і людям не розлучити того, що злучено Богом! А ви, мої друзі.... просьвіти Господь вашу душу!... Коли-б ви знали, як боляче, як жорстоко вразили мене у це місце (на серце) а!! Нехай Бог вам дарує! В темряві бродите, і вас, як сліпців, напастники куди хтять пхають, здирають остатню сорочку, одпасують собі черева з вашої крови та поту, туманять бідний ваш розум страхами, дурницями, а найпаче горілкою... І нема у вас ні братерства, ні правди, а тільки кривда панує!

Разом
Голоси. Сьвята правда!
Старшина. Годі вчити, бо я тебе... тее... не так!
Писар. Немедленно... предварительное!... (Показує).
Марина. Заспокій ся, брате!
Домаха. Степаночку, цур їм!!

Степан (запалившись, дужче). Вам милосердним царем права дадені, щоб ви судились і правились своїми людьми, а ви обираєте здирщиків та шкуролупів...

Старшина. Беріть єго! Лози!!

Писар. Десяцькі! (Йде боротьба: десяцькі випихають людий, Коломийчиха помага).

Домаха (кидаєть ся). Не руште! Не дам!!

Степан (кричить). Вас налякали голодом; не бійтесь, — буде зверху від батька порада й підмога і тої помочи не одберуть ваші жироїди!

Старшина. Лози! Єго суд присудив!

Писар. В два кінці! Я тобі — за все!!

Марина (кидаєть ся і до Старшини і до людий). На Бога! Згляньтесь!!

Голоси (зза дверий). Що це за розбій?

Домаха. Не дам! (Коломийчиха її одпиха).

Писар. Женіть їх! (До десяцьких морга): Беріть!! (Писар з соцькими випиха декого. Вагають ся. Боротьба. Мошка помага зачинити двері).

Степан (задихаючись, несамовито). Не бійтесь! Правда є на сьвіті і встане! Не таким недолюдкам її задавити! (Писар з десяцькими хапають Степана. Коломийчиха одіпнула Марину, вхопила за руки Домаху і не пуска. В трьох місцях боротьба).

Степан. Що се?! Гвалт!! Самоправство!!

Домаха (кусаючи руки Коломийчисї). Ай! Пустіть!

Коломийчиха. Поможіть! Кусає! (Підбіга Мошка).

Домаха. Ріжуть!!

Марина (на-вколїшках). Милосердя!! Він ледве дише!

Степан. Люди! Оборонїть!!

Старшина. Я єму пропишу жироїда!

Писар. Двойну порцию!

Степан. Розбій!! Хто в Бога вірує!! (Єго волочуть до рештанської).

Голоси (за дверима). Пустїть! (Ламають двері).

Домаха (пручаючись). Марино! Не дай! Пробі!! Розбій! Вона єго раз отруїла... а тепер ріжуть.... (Коломийчиха затуляє їй рот).

Марина (кинулась, одчиня двері). Ратуйте! Спасіть!

Коломийчиха (прискочила і кулаком Марину так, що та впала). Мовчи, гадино!

Дїд (у дверях). Ґвалт! Душогубство! (За ним юрба).

Степан (зобачивши, що Марина впала, з остатнїми силами вирива-ється ся). А!! Душогуби!! (Рушив на середину, вхопивсь за серце, захитав ся і впав).

Домаха і Марина (зірвались, припали до його). Убили! Мертвий!!

Дїд (надбіга, підійма руки). Боже! Де-ж Ти?!

Урядник (хутко в двері). По приказу прибувшого господина Мирового Посредника Старшина, Коломийчиха і Писар арештовані! (Всї скамяніли. — Картина).

ЗАВІСА.

9 липця 1892 р.

Змѣстъ. I. ПОЕЗІЯ. **Корнило Устияновичъ**: Вôтчинѣ. **Степанъ Руданськiй**: Гетьманъ Иванъ Скоропада **Украинець**: Гимнъ Богданови Хмельницькому и До студента. **О. Фiляретôвъ**: Близнюки — весна картина. **Пант. Кулѣшъ**: Поетови. Муза. Сумъ и розвага. Украинѣ. **Володимиръ Александрôвъ**: Переклады псальмôвъ. **Остапъ Левицькiй**: На прощу до Кевлярь — поема Гайного. **Иванъ Франко**: Зъ космiчныхъ пѣсень Яна Неруды.

II. ПРОЗА. **Иванъ Франко**: Гершко Ґольдмахеръ — оповѣданѣ. Вас. **Чайченко**: Нелюбъ — оповѣданѣ. **Дан. Мордовець**: Житиме до вѣку. **Василь Лукичъ**: Историчный дѣячь Украины-Руси гетьманъ Петро Дорошенко. Матерiялъ етноґрафiчный. Золотi ворота въ Кiєвѣ **Семенъ Козакъ**: Запорожська Сѣчь. **Олекс. Барвѣнськiй**: Кiєво-печерська лавра Музеѣ дотычачi Украины-Руси. Замѣтнi Русины. **Иванъ Верхратськiй**: Мотылѣ шкодники ґосподарству **Василь Лукичъ**: Вплывъ живности на характеръ народôвъ. Пиво, кумисъ, шипучi напитки и тютюнъ. Скарлятина. **Ив. Данилевичъ**: „Падавиця (епiлепсiя) Смѣшне.

ILЮСТРАЦIѢ. *Портреты*: Ив. Котляревського, Гр. Квѣтки, Вол. Антоневича, Бог. Хмельницького, Мар Кропивницького, Ол. Огоновського, Льва Трещакôвського, Петра Дорошенка, Сид. Вiнницького и Вас. Шкрибляка. *Памятники iсторичнi*: Золотi ворота въ Кiєвѣ. Запор. Сѣчь. Клейноды гетьманськi. Кiєво-печерська Лавра. Хата, въ котрôй уродивъ ся Т. Шевченко. *Зъ iсторiї природы*: 20 iлюстрацiй мотилѣвъ.

РÔДНЫЙ ЗѢЛЬНИКЪ

iлюстрованый лiтературный збôрникъ выдавъ *Василь Лукичъ*. — Львôвъ 1891 р. Стор. 136 въ вел. 8-цѣ. Цѣна 30 кр.

Змѣстъ I. ПОЕЗІЯ. **Евгенiй Олесницькiй**: Товариству „Просвѣта“. **Корнило Устiяновичъ**: „Пôдъ цымѣшну хвилю.“ **Стефанъ Руданськiй**: Велямiнъ. **Вол Маслякъ**: Всѣ вразъ! **Аркадiй Iв. Й—нъ**: Покликъ. **О. Фiляретôвъ**: Забута могила. **Леонiдъ Глѣбôвъ**: Орелъ и Соловей. Спѣгуръ та Синичка. **Василь Чайченко**. Кузьмина. Хора. **В. Лиманськiй**: [Василь Мова]. Заколисна пѣсня. На Степы. **М. Грихвицькiй**: Весняна Думка. Матерiялъ етноґрафiчный. **Волод. Александрôвъ**: Псаломъ XVII. **Данило Старый**: Вельмо[illegible] **Леся Украинка, М. Конюбинськiй** и **А. Крымськiй**: Переклады зъ Гайного.

II. ПРОЗА. **Василь Чайченко**: Оповѣданѣ про Павла Хлѣборôба. **Иванъ Спôлка**: Козацька выправа на Кафу. Колись и теперь. **М. и В. Чайченко**: Поезiѣ въ прозѣ И. С. Тургенева. **Василь Лукичъ**: Настя (оповѣданѣ — перекладъ). Митрополитъ Дръ Сильв. Сембратовичъ. Леонiдъ Глѣбôвъ. Василь Чайченко. **Євгенiя Ярошинська**: Весельвй обычаѣ буковинсько-руського народу въ наддънѣстрянськихъ околицяхъ. **Домонтарь**: Юлiянъ Лаврôвськiй. Олександеръ Барвѣнськiй. **Артистъ**: Иванъ Тобилевичъ Карпенко-Карый. **Батькъ**. Грицько Запаренокъ. Данило Мордовець. Смѣшне.

III. МАТЕРIЯЛЪ ЕТНОҐРАФIЧНИЙ зôбраный Вас. Кроподрею, Тим. Бордулякомъ, Ольгою Гузарôвною и Василемъ Лукичемъ.

ILЮСТРАЦIѢ. *Портреты*. Юл. Лаврôвського, Вас. Чайченка,

B-2696

Лєон. Глѣбова, Ол. Барвѣнського, Гр. Запаренюка, Пет Могилы, Дан. Мордовця. Ив. Тобилевича-Карпенка-Карого и Митр. Дра Сильвестра Сембратовича. *Памятники*: Гербъ Галицькои Руси. Могила Нестора. Церква св Юра у Львовѣ. Хата Федьковича.

ЛЕВАДА літературный збѣрникъ выдавъ *Василь Лу-кичь*. — Львôвъ 1892 р. Стор. 103 въ вел. 8-цѣ. Цѣна 25 кр,

Змѣстъ. ПОЕЗІЯ. **Яромиръ**: До рôднього краю! **Василь Чайченко**: Иванъ Поповичь. Орелъ **Степанъ Руданський**: Миніхъ **Павло Думка**: Думка рôльника. **Володимиръ Александрôвъ**: Переклады псальмôвъ I, IV, VIII, XII, XVI и XVII.

II. ПРОЗА. **Иванъ Спôлка**: Микита Бурлѣй [правдиве оповѣданє]. **К.** При заходѣ сонця [нарисъ зъ сумнои хвилѣ] **Стефанъ Пяка** Грôмъ [оповѣданє]. **Василь Лукичь**: Два браты [оповѣданє — переклад]. **Василь Лукичь**: На рôдныхъ могилахъ [оповѣданє — переклад]. **Д. Яворницькій-Домонтарь**: Збройна сила и боєвй способы Запорожцѣвъ. **Олекса Торонський**: Значѣнє матери въ выхованю дѣтей. **Наумъ Срѣбнаренко**: Дещо про податки **О. Ч.** Про хороби очи. **Д-ръ Юрій Конкольнякъ**: Холєра. **Замѣтнй Русины**: 1. Наталь Вахнянинъ. 2. Дамянъ Гладиловичь. 3 Омелявъ Партицкій, 4. Д-ръ Дамянъ Савчакъ, 5. Іосифъ Гурнкъ, 6. Григорій Врецьона. 7. Яковъ Гудикъ, 8. Олександеръ Потебня, 9. Яковъ Кухаренко. **Вôдозва** центрального выдѣлу товариства „Просвѣта“ про товариство обезпеченя „Днѣстеръ“.

РÔДНА СТРѢХА літературный збôрникъ выдавъ *Василь Лукичь*; Львôвъ 1893 р. Стор. 120 въ вел. 8-цѣ. Цѣна 25 кр.

Змѣстъ: I. ПОЕЗІЯ. Зъ пѣсень про рôдный край **Степанъ Руданський**: Павло Апостолъ. **Вол. Лѣсковацькій**: Старый гетьманъ. **О. Філяретôвъ**: Заспѣвъ до поемы „Иванъ Богунъ“. **В. Лиманський**: Самотній пѣсенѣ. **Павло Грабъ**: Ідеалы. **В. Лѣсковацькій**: Людъ и корѣнє, сонетъ. **О. Філяретôвъ**: Спѣвати буду. **О. Філяретôвъ**: До Панича и дѣвчина [Ад Міцкевича] перекладъ. **Д-ръ Волод. Александрôвъ**: Дѣды, поема А. Міцкевича. **Павло Грабъ**: Переклады.

II. ПРОЗА. **Иванъ Спôлка**: Переселенцѣ, оповѣданє. **В. Чайченко**: Маруся, оповѣданє. **Павло Грабъ**: Христосъ воскресъ, оповѣданє. **Т. Устенко-Гармашъ**: Чудакъ, малюнокъ зъ житя **Василь Лукичь**: На святый вечѣръ [перекладъ]. **Данило Мордовець**: Украинська улиця и москальоманія. **Вас. Чайченко**: Евгеній Гребѣнка. **Олекс. Торонський**: Про катакомбы. **Ив. Спôлка**: Баворна Замѣтки Русины: 1. Коршло Устіяновичь, 2. Михайло Старицькай, 3. Олександеръ Корсунъ 4. Д-ръ Юліянъ Целевичь [нап. **Лучакôвській**], 5. Иванъ Белей [нап. **Вас. Лукичь**], Смѣшне.

☞ *Всѣ повисшй літературнѣ збірники можна дістати в товаристві „Просьвіта“ у Львові ул. вірменська № 2.*

G 11051

B-2696
1956 1992

B 2.696